

Ljubljanski

VON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 9.

V Ljubljani 1. septembra 1888.

Leto VIII.

„Stara pravda.“

Venec balád.

VIII.

Knežji kámen.

(Koroška pravljica.)

»Pólje lépo, pólje Gosposvetsko,
Dežéle koroške ti cvét!
Káj poménja kámen stari v tebi,
Svedók iz neznanih nam lét?«

V kresni nôči krasni, tajnopolni
Kum Stojan se vrača domóv,
Gré po pólji Gosposvetskem ravnem,
A bliža se dôba — duhóv!

Dóspe h kámmu: »Ní to préstol, ká-li?
Kdó sedél je tukaj? Pověj!
Ném si. Mah že te obrasta zélen,
Razpadeš pač prej ali slěj.«

»Ném si. Tiho vse okoli tebe.
Ko solnce ti sije, molčíš;
A ko noč na tebe pade érna,
Ti ves oživíš — govoriš!«

»Vrača li se duša pogublěna
Pri živih iščóča mirú?
Mar osvéte prosí senca jadna
Ubitega tú brez sledú?«

»In pregnati jih duhove močne
S prestóla ves trud je zamán!
Káj za rajne zmótil rožnih vencev
Že tukaj je Gosposvetčán!«

»Káj storili še za duš smo pókoj? . . .
Kdorkoli za kámen tá vé,
Vejo vrže, rožo póljsko prédenj,
Po cesti tod mimogredé.«

»Ko naraslo to vejéjve, cvetje,
Zažgali gráda smo tó:
Mir imela duša bo nesrečna,
Nazáj odslěj več je ne bó!«

»A ko póлноč kládivo odbije,
Pri stolu duhove vzbudí;
Zopet kliče, toži, vzdíha někdo
Vso noč, doklér zor zarudí.

»Po menihe v mesto smo poslali,
In príšli pobožni možjé;
Pokropili kámen z vodoj svetoj,
Moliti začeli klečé.«

»In molili ves dan samotárji,
Vigilije péli na glas,
Litanije peli, brali maše
Za duše nerešene spas.«

»A ko póлноč kládivo odbije,
Pri kámmu strahove vzbudí;
Spet tú kliče, toži, vzdíha někdo
Vso noč, doklér zor zarudí.

»Vsako noč tū straši na prestolu:
No, bode pač tudi nocó j? . . .
Kresna noč! — a Stojan nosi v žepu —
Káj? — práprотно seme s seboj!«

»Bajna noč, ti vseh nočij kraljica!
Ti svet nam razgáliš čaróv . . .
Bom jaz tudi gledal čuda tvoja,
Ko dóba napoči duhóv?« —

Sosed Stojan tū stojí zamišljen,
Poljublja že sèn mu očí . . .
Ob prestóla vzožji se nasloni,
Zadremlje, zadremlje — zaspí.

Pólnoč bije v stolpu Gosposvetskem!
A Stojan to sliši takój:
»Káj — bedím li, ali mar še — sanjam?
Ní bil to potrèš pod menój?«

Je li zemlja vrgla ga iz sebe?
Na stol mu se nékdo popél!
A v trenutku zgine mesec svetli,
Zakríl ga oblakov je véł.

Sapo náse vleče Stojan . . . sluša . . .
Čuj v tèmí duh nekaj golčí . . .
»Kdó si, duša ti nesrečna tukaj,
In káke želiš pomočí?«

»Kdáj neháš tū strašiti po nóči?
Kmet Stojan bi rešil te rad . . .«
»Kdó sem, vprašáš me, neznanec sméli? —
Po krvi, po stánu tvoj — brat!««

»Čuj, svobode naše pokopane
Pomník je tá kámen jedin!
Tujcu sužen ti pozabil davno,
Da otec svobodnih si sin!««

»Knezov naših přéstol je slovenskih
Tá kámen; tegà ti ne znaš?
Sámo sèdel tū, Borút, Gorázd je
In Ingo, poslednji knez naš.««

»Tū volili smo samí si kneza;
Kmet sám mu vsò dal je oblast;
Mi samí iz sebe mu predali
Moč žezla in krone smo čast.««

»Domovine le iskati sreče,
Vsem braniti pravdo vsegdár
Z mečem v roki tū prišezal glasno
V jeziku je našem vladár.««

»Čitaj črke tū na kámnu svete —
Mí vdolbli smo v kámen jih, znáj! —
PRAVDO BRANY VDOVE — domovine . . .
A kdó vam jo brani sedáj?««

»Mi sedeli s knezom smo za mizo j:
Za vrati stojíte zdaj ví;
Mi iz pólnih skled obedovali:
A vam še ne daje kostíj?« . . .

»Kdáj izpólni se napis na kámnu?
Kdáj duh moj že mir bo objél?
Kdáj vi bratje . . .?« Čuj, pri Góspi Sveti
Petélin tam že je zapél!

Stojan vstane in očí si mane:
Za góroj že dviga se dan . . .
»Kaj je bilo pač to v kresni nóči?
Resnica mar, ali le — san?« Gorázd.

Moja sreča.

Nekdáj sem žélel sebi sreče,
Prosèč, da meni izpolní
Usoda náde in da meni
Otáre sólzo iz očíj.

Sedáj ne več. Vse náde svoje,
Zakopal sem jih za vsegdár;
A srečo svojo, njó polóžil
Na domovinski sem oltár.

Rádinski.

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

XII.

Kadar človeka preganja nesreča, ne pride nikdar sama, ampak pripelje s seboj drugo in tretjo in še več njih, da bi tem prej ugonobila izvoljeno žrtev svojo. Takó je bilo tudi pri Glovackovih, od katerih sta zdaj na Perovem živela zadnja dva naslednika, jeden potrta na duši, drugi na telesu. Brez želje, brez veselja je Vanda živela brez družega namena, nego da ohrani spomin na možá svojega, ali pa ji je morebiti usoda res samó zato dala boljšega zdravja, da jo je tem dlje mogla mučiti. Žiga je že čez leto dnij neprenehoma pokašljeval in hiral je od dné do dné hitreje. In kakor je sam na telesu propadal, takó je tudi podjetje njegovo šlo rakovo pot. Prav nič se mu niso izpolnile lepe nade, s katerimi se je nekdaj preselil na Perovo. Pa saj ni čuda. Sam ni bil mlinar in le preveč se je oslanjal na nezanesljive hlapce, ki mlinarskemu delu niso bili véščji, kakor bi bilo treba, ali pa so tudi iz same zanikarnosti delali v gospodarjevo škodo. Vsak čas je bilo treba popravkov za velike novce; vožnja iz Ljubljane in v Ljubljano se je tudi podražila in bilo je čim dalje teže tekMOVATI z velikimi novimi párnimi mlini in mlini na turbine. Žiga ni bil gospod tolikemu imetju, da bi bil mogel uvésti enakih naprav, in takisto jih niti umel ni. Zaslužka ni bilo toliko, da bi mogel živeti gosposko, četudi le oskromno. Zajedno je tudi bolezen zahtevala novčnih žrtev in še bolj spešila propadanje vsega gospodarstva na mlinu. Žiga ni več mogel redno plačevati žita, jemal ga je torej na upanje; toda upniki so mu odslej pošiljali slabšega žita, ljudje niso več radi kupovali njegove moke, in moral jo je prodajati v izgubo,

da jo je izpečal. Dolgovi so kar sami rasli in kmalu jih je bilo toliko, da Žiga ni mogel več plačevati niti obrestij.

Vanda se sprva ni zmenila za Žigovo gospodarstvo in trženje. Utopljena v nesrečo svojo sanjala je o minulih dneh ter malokdaj s kom izpregovorila kako besedo. Dolgo, dolgo se ni lotila nobenega dela, le v knjigah je rada tičala, ali ne da bi po njih iskala tolažbe, ampak da bi si s čitanjem vsaj nekoliko kratila brezkončne ure. Brat, ki sam ni imel veselja na življenji, hotel ga niti sestri ni usilovati, pa jo je pustil na miru, naj počne, kar hoče. Niti žalostnega stanja svojega ji ni hotel razodeti; saj mu ona ne bi mogla dati niti svéta niti pomoči. Ali ko je vedno bolj potrta in tožen postopal semtertja in je bilo videti, kakó mu je vse odveč, Vanda le ni mogla zadušiti čutja svojega, pa ga nekega dne ljubeznivo vpraša:

»Žiga, povej mi odkritosrčno, kakó se počutiš?«

»Slábo; saj me čuješ, kako pokašljujem.«

»Bode že bolje. Kolikokrat si že kašljal, pa si se vselej zopet popravil. ‚Kdor dolgo kašlja, dolgo živi‘, pravijo ljudje.«

»Pravijo, pravijo,« pritrđi Žiga, »toda jaz ne bom dolgo kašljal.«

»Nikar tako. Če ti skoro ne odleže, pojdi za nekoliko časa zopet v Gorico, ali tudi dalje proti jugu.«

Žiga se bridko nasmeje in zmaje z glavo rekoč:

»Prepozno je na vsako stran.«

»Zakaj bi bilo prepozno?«

»Zato, ker ga ni podnébja, ki bi mi moglo dati nova pljuča, a razven tega se ni geniti ne morem s Perovega.«

»Prve besede pričajo o pregnani malodušnosti tvoji, zadnjih pa celó ne umejem.«

»Vanda, nisem ti hotel po nepotrebnem množiti srčnih tvojih bolečin; vendar ne smem ti dlje tajiti žalostne resnice. Danes sem jaz samó še na videz gospodar na Perovem.«

»Kakó to?« vpraša Vanda osupla.

»Vse mi je izpodletelo; zabredel sem v dolgove in tisti čas, ko bi upniki terjali novce svoje, moram iti s Perovega.«

»A ti imaš takó malo zaupanja v mé, da si mi do danes vse to zamolčal? Žiga, tega jaz nisem zaslužila,« očita mu užaljena sestra. On ravnodušno zgane z ramami in ji ne zavrne ničesar. Ko je le molčal, poprime ona zopet besedo in mu odločno reče:

»Žiga, ti ostaneš na Perovem in jaz s teboj. Cesarjeva milost mi je zagotovila stalno mirovino, in smem si vzdigniti kavcijo. Ž njo

poplačava dolgove, a če bo premalo, izposodim si lahko še na hišo svojo v Ljubljani za zmerne obresti.«

»To bi bila prevelika žrtev, katere jaz ne bi mogel vzprejeti od tebe.«

»Ničesar ne ugovarjaj. Znóva začeti kake stvari ti v sedanjem stánu svojem ne moreš; če ti čisti górski zrak ne povrne zdravja, mestni ti ga gotovo tudi ne; a mēni — mēni tudi najbolj kaže, da ostanem na Perovem.«

Žiga se je nekoliko obotavljal, potem pa se je udal, vzprejel sēstrino pomoč in zopet delal osnove, kako bo to in óno pre naredil, da bo več dobička od mlina. Tolažil se je, da je novinec prišel na Perovo, a zdaj so ga izkušnje poučile. Le to je zahteval od sestre, da bo mlin takoj nánjo prepisal, kakor hitro bodo poplačani vknjiženi dolgovi. Vanda sprva ni bila za to, kajti trgovci da bi izgubili véro v njega; ko pa on le ni odjenjal in je poudarjal slábo svoje zdravje, tedaj je napósled privolila. V kratkem je bilo zopet vse v rédu. Žiga je bil zopet vesel, ker se je iznebil največjih skrbi. Vanda pa je bila zadovoljna, da je rešila brata in zajedno sebi zagotovila bivanje na kmetih; kajti neprijetno bi ji bilo, preseliti se v Ljubljano ter bivati med ljudmi, ki so imeli še česa pričakovati v življenji svojem.

Toda velikodušne žrtve Vandine so bile brez vse koristi. Upniki res niso več pritiskali; nekateri so bili poplačani, drugi so dobivali velike obresti; vse to pa je le odlašalo konec nerodnega gospodarjenja na Perovem, ali ni ga moglo odvrniti. Žiga kmalu potem ni bil za nobeno delo, kašelj ga je vedno huje dušil in moral je léči v posteljo, iz katere se vso zimo ni genil. Sestra mu je stregla, kolikor je najbolj mogla in po naročilih njegovih tudi nadzirala delo v mlinu. Tolažila ga je, da bode na pomlád bolje in mu obetala, da mu bo tudi v prihodnje pomagala pri njegovih opravilih ter mu takó vsak dan pridobila nekoliko slobodnih ur, da se bode utegnil s Perunom izprehajati po rúdniških gozdih in krepiti zdravje svoje. Žiga se je prijazno nasméhnil, kadar mu je takisto govorila, večkrat ji je tudi hvaležno stisnil rokó, ali vére ni imel, da bi se te lepe sēstrine osnove kdaj mogle uresničiti. In dobro je sodil. Na pomlád se je stanje njegovo le še shujšalo; dan na dan je prihajal zdravnik iz Kamnika in tudi drugi iz Ljubljane je prišel, ali nobeden njiju ni Vandi dajal niti praznega upa, ampak naravnost sta ji rekla oba, naj bode na vse pripravljena. Sušca meseca je Žiga mirno v smrti zaspal. Sestra ga je dala prepeljati v Ljubljano in ga položiti v rodbinsko rako.

XIII.

Drugi dan po bratovem pogrebu je Vanda sama sedela v nekdanji gostinski sobi Glovackega dóma in se žalostna zamislila. Od vsega róda svojega je zdaj ona jedina še živa, ali niti ona ne nosi več rodbinskega imena; pa to je vse jedno, saj nima otrók, da bi ohranili ime in rod imenitnih prednikov. Takó je Vanda premišljevala, ko nekdo na vrata potrka in stopi v sobo. Bil je stari Slápar, miren in pošten meščan, katerega so Glovackovi zmeraj jako čislali kot dobrega soseda.

»Dobro jutro, gospá!« pozdravi Vando.

»Dobro jutro, gospod Slápar,« odzdravi mu ona, »kaj Vas je napotilo k meni v veliki bedi moji?«

»Nikar mi ne zamerite, gospá, če sem Vam nadležen. Nikdar se nisem vsiloval v Vašo hišo, in tudi danes sem se težko odločil, ali imam nekaj na srci, kar bi Vam rad povedal, če bi me hoteli poslušati.«

»Dragi Slápar, Vi govorite, kakor da smo si čisto tuji. To ni lepó, saj smo bili zmeraj dobri sosedje, a meni ste bili priča v najlepšem trenutku življenja mojega.«

»To je vse res, ali jednaki le nismo. Slučajna nesreča človeku nikakor ne jemlje plemenitega rodú; a jaz, ki sem še iz starih časov, jaz dobro vém, kakšen razloček je med Vami in menoj.«

»Tega razločka jaz nikdar nisem priznavala. Meni le tisto plemstvo kaj velja, ki si ga je človek sam pridobil s poštenim in koristnim dejanjem in ravnanjem ter z umom in znanjem svojim. Da se je kdo rodil od plemenitih roditeljev, to je slučaj, ki nikakor ni njegova zaslugá; in že marsikomu plemenita kri ni mogla ubraniti, da je človeštvu bil bolj na sramoto nego na čast.«

»Bo že takó, kakor Vi pravite. Jaz vém le to, da sem se leta in leta moral truditi, predno sem si toliko pridobil, da sem mogel misliti na družíco. Zdaj sem že star, pa še mi otróka nista odrasla. Hči bo sicer kmalu za možítev, če se bo našel ženin, sin pa je še v latinskih šolah in Bog vé, kdaj bo kaj od njega. Pa kam sem zabredel! Hotel sem le rêči, da sem že mnogo izkusil in da bi kot dober prijatelj mogel kómu dati kakšen svèt za vsakdanje življenje. Gospá milostiva, nikar mi ne zamerite: kaj mislite zdaj početi, ko Vam je brat umrl?«

»Ostanem na Perovem in ukvarjala se bodem z mlinom. Toliko bo že, da bom živela, saj ne potrebujem mnogo. Delo in skrb me bosta motila, da ne bom vedno mislila na žalost svojo.«

»To nikakor ne pojde,« zavrne ji odločno Slápar in zmaje z glavo. »Preveč je dolgá; mlin ga ne prenese, tudi če bi bili Vi zvedena in izučena mlinarica. Toda Vi ste plemenita gospá in jaz dobro véim, kaj se to pravi; recite, kar hočete. Danes je svet nekako čudno zméden; ljudje se ustijo o nekaki medsebojni enakosti, in vender si niti dva človeka na svetu nista čisto jednaka. In ko bi tudi res bilo takó, kakor sedanji mladi svet trdi, Vi le niste za mlin. Če se hitro ne iznebite teh skrbi, v kratkem boste izgubili prav vse, kar je zdaj še Vašega.«

»Ne, ne, s Perovega ne grem. Na vso moč bom delala in gospodarila in prav varčno živela; a to ne bode težko, ker sem se itak že zdavna odrekla vsemu svetu.«

»Verjemite mi, gospá, vse to Vam nič ne pomaga. Kolikor jaz poznam sedanje trgovsko in obrtno razmerje, védel bi Vam samó jeden svét: prodajte mlin in poplačajte dolgove. Hišo v Ljubljani še lahko rešite, a od najemščine in mirovine mogli boste še zmeraj dobro živeti, kakor se za Vas spodobi.«

»Vse, le tega ne!« reče Vanda in trdovratno odbija dobri svét poštenega soseda.

»Kakor hočete,« zavrne ji mirno Slápar. »Žál mi je, da si ne daste dopovédati. Toda brez zamere; navzlic temu si ostanemo tudi prijatelji, in če bi kdàj česa potrebovali, obrnite se naravnost náme; kar bodem mogel, storim za Vas, bodisi s svétom ali z dejanjem.«

Vanda je bila prepričana, da je Slápar dobro mislil in sodil; ali ker nikakor ne bi rada šla v mesto, tolažila se je, da se tudi on lahko moti in se nádejala, da se bode že nekako prerila. S poštenim móžem bi pa le rada ostala v prijateljski zvezi in ga je zato prosila, naj bi ji poléti za nekaj časa poslal svojo hčer na Perovo, da bo imela kàj družčine, a dekletu bivanje na kmetih ne bo škodilo. O šolskih praznikih pa bi tudi sin mogel priti s sestro. Slápar je ni hotel žaliti in ni odbil povabila, ampak lepo se je zahvalil za toliko čast ter obljubil, da ji pošlje oba, če ji ne bosta odveč.

Vanda se je še tisti dan vrnila na Perovo in se pridno poprijela gospodarstva na mlinu. Ko je poléti zarad opravil bila v Ljubljani, vzela je Sláparjevo Minko s seboj in takó jo je rada imela, da je kar ni pustila od sebe, dokler ni o vélikem Šmárijinu brat prišel pónjo; pa tudi on je moral ves teden ostati na Perovem. Vandi je mlada družčina dobro dela. Posebno rada je poslušala mladega Sláparja, ko ji je z gorečim oduševljenjem pravil o slovenskih národnih stvaréh, o napredujoči književnosti slovenski, o národnih društvih, o véliki

prošnji za slovenske šole in urade ter sploh o vsem, kar je bilo novega v narodnem gibanju. Živo se je Vanda tedaj spominjala mladih svojih let, ko so se časih gospodje zbrali pri ranjkem njenem očeti in se tudi menili o takih stvaréh. Večkrat se je Sláparjevemu sinu milo nasmijala, nikdar pa mu ni niti v najmanjši stvarci nasprotovala. »Zakaj podirati mladini lepe idejale, saj itak samí prezgodaj minejo,« mislila si je in ga dalje poslušala. Zeló jo je zanimala vsaka najmanjša stvarca, kajti sama je bila prepričana, da ima tudi slovenski národ svojo kulturno prihodnost, kakor ji je često pravil oče njen. Mlademu rodoljubu se je z zanimanjem svojim jako prikupila, zlasti pa še zato, ker se je ž njim vedno menila le po slovenski, ne prosto, ne posiljeno. Večkrat je rekel sestri svoji: »Zakaj ta gospá ni bogata, zakaj nima kakega veljavnega možá; koliko bi slovensko društveno življenje pridobilo ž njo, ki je lepa, ponosna, plemenita in se zna tako odlično in prijetno véstí!« Kakor kakšen izgubljen idejal je gledal Vando in tudi v Ljubljani se je prijel vsake prilike, da je mogel ž njo govoriti in ji kàj novega poročiti; ona pa ga je vselej bila vesela in dobro se ji je zdelo, da ima še koga, ki jo ceni.

Odkar je Vanda sama gospodarila na Perovem, morala se je večkrat po opravilih voziti v Ljubljano. Zdaj je šla k trgovcem pogajat se za žito, zdaj k mókarjem ponujat moke ali térjat zaostalih plačil. Ni se sramovala dela svojega, a poleg vsega tega je ostala ponosna plemkinja. V mestu se je nosila vselej jako ukusno in elegantno; najrajša je nošévala črno svilnato obleko, ogrnila po tedanji šegi vélik robec od bele svile, na pazno počesano glavo déla si je čipkasti klobuk, nateknila gladke sive rokovice in dodela nekoliko zlatnfne. Takó opravljena bila je še zmeraj lepa gospá in nekega dné je pri žitnem trgovci hrvaškega grofa takó začarala, da je prav silno jel postopati za njó ter jo resnično snubil za ženo. Toda Vanda je rajša skromno živela in se hudo trudila za male potrebščine svoje, nego da bi se iznevénila Bronislavu, katerega ji je smrt takó hitro ugrabila.

Takó so Vando vsakdanja opravila proti njeni volji zopet seznanila s svetom, ki se ga je prej tólikanj ogibala. Celó s pozabljenim doktorjem Mačkom se je nehoté sešla. Slučajno je bila pri odvetniku svojem, ko nenadoma stopi v sobo tuj gospod. Odvetnik veselo pozdravi starega znanca, hití mu naproti in prav od srca mu stisne rokó. Vanda se ozre in ostrmí. Pred njó je stal prvi nje ženin, ki ji ni bil usojen. Zeló se je izpremenil, odkar ga ni videla. Med redkimi lasmi jih je bilo mnogo sivih in upala rmena lica niso pričala o najboljšem zdravju. V službi mu je sreča bila prijazna, hitro je čimdalje više stopal,

in ko je z drugimi nemškimi uradniki moral iti s Hrvaškega, premestili so ga na Dunaj. Takrat je bil še samec. Hude bolezni so ga silile, da je po raznih toplícah iskal leka. Tu se je bil seznanil s starejšo bogato vdovo in kakor hitro je zopet okreval, vzel jo je za ženo. Čudno mu je bilo pri srci, ko je pri odvetniku našel nekdanj tólikanj slavljeno Vando, ki mu je z velo lepoto svojo tudi zdaj še bila tako všeč, da bi, sloboden, bil takoj zopet poskusil srečo svojo pri nji. Morala mu je dovoliti, da ji je poljubil roko, kajti poudaril je, da je to njegova najstarejša pravica. Vanda se mu je prijazno nasmijala ter ga sočutno povpraševala o domačem njegovem razmérji. Poravnalo se je staro sovrašтво, ali navzlic vsem nezgodam se le ni kesala, da je drugemu dala srce in roko, akoprem le za malo časa. Živo se je spominjala vsega, kar je bilo, in našla je samó jedno, kar je minulost njeno nékako poviševalo nad sedanostjo, a to je bila — nádeja. Najnesrečnejši človek je gotovo tisti, ki ničesar več ne upa; to je Vanda zdaj bolj nego kdaj čutila in spoznala prežalostno stanje svoje. Toda ne, še ji ni usehnila prav vsa nádeja; še je Vanda upala, da bode na drugem svetu zopet našla drage svojce in vse ostalo, kar ji tu na zemlji ni bilo usojeno.

XIV.

Nekoliko let se je Vanda ukvarjala z mlinom, ali zastonj je bil ves njen trud; navzlic največji varčnosti so troški presézali dohodke, in delala je v izgubo. Vedno se je znóva morala zadolžiti, da je mogla plačati stare dolgove, in zgodilo se je prav takó, kakor ji je prerokoval sosed Slápar; od vsega imetja, kolikor ga je pri bratovi smrti bilo še njenega, ni več beliča mogla zvati svojega, vse je bilo zarubljeno. Poleg velike nesreče svoje morala je tudi še učakati, da so se ljudje z ostrimi jeziki zaganjali vánjo. Najhujše so jo po Ljubljani obirale tiste ženske, ki so ji v stiski njeni preskrbele novcev za silne obresti. Kakor strupene kače so sikale, ko so se jele bati za posojilo, od katerega so jemale nepošteni dobiček. Napósled je Vanda sama izprevidela, da ne more dalje. Nihče ji ni več žita dajal na upanje, delavcev tudi ni več v rédu plačevala, zato je hoté ali nehoté morala ustaviti mlin, ki je zdaj zapadel upníkom.

Vanda se je morala izseliti s Perovega. Že je bila pospravila vse svoje stvari in sklenila, da se bode drugo jutro na vse zgodaj odpeljala v Ljubljano. Ves dan je deževaló, proti večeru pa se je zvédrilo. Tedaj je Vanda še jedenkrat obhodila kraje, ki so ji zadnja leta bili prijazno zavetje. Ali kamor je pogledala, povsodi je bilo vse

žalostno, kakor v srci njenem. Tiho je bilo v mlinu, kolesa so stala, hlev je bil prazen in nikjer ni bilo videti kakih priprav za zimo. Tudi družinskih pomenkov ni bilo čuti, kajti ni je bilo žive duše pri hiši razven stare dékle, ki je imela počakati, da pridejo novi gospodarji. Stopaje semtertjã, je Vanda zdaj tu, zdaj tam malo postala in se zamislila. Ko si je domã vse ogledala, šla je po stezci dalje proti Bistrici. Že se je delala noè, ali bil je šèip in ravno je na jasnem nebu zasvetil polni mesec. Poèasi je Vanda stopala po razmoèenih tléh in že se je hotela obrniti pri vrbovji, ki se je èisto zaraslo èez itak ozko stezico; ali šumljanje deroèe reke ji je takó prijetno zvenélo na uhó, da kar ni mogla nazaj; zdelo se ji je, kakor da jo kakšen prijazen duh vabi k sebi. Hitro se z obema rokama prerije skozi dolge veje, da so se ji goste kaplje otresle na glavo, in bila je na brvi. Sredi majãvih hlodov je obstala in občudovala prelepo sliko, da bi si jo do dobrega vtisnila v spomin, predno se za zmeraj loèi od nje. Med ólšami in vrbami je tekla bistra voda, ki je po gladkih kamencih šumela, kakor da bi si igrala ž njimi; v srebrnih valcih pa se je kopal mesec in se nemirno zibal semtertjã. Kakor temne sence so na konci obzorja stali znani górski velikani, a po nebu so se v èudnih podobah podili pretrgani oblaki. Zdaj je zapihala lehka sapa in stresla so se peresca na ólšah, in zmajale so se veje na vrbah, kakor bi kdo šinil skozi nje. Marsikoga bi bilo groza, Vanda pa se ničesar ni bala, dasi daleè na okoli ni bilo čuti žive stvarce. Niti Perun je ni veè stražil, odkar so ga tatovi minule zime otrovali. Èisto sãma je stala tu ter se zdaj kam zagledala, zdaj zamislila, in ni se genila, kakor da bi bila okamenela. Èarobni prizor je tudi v nji vzbudil živo domišljijo in napósled je tudi ona videla podobe, katerih v resnici bilo ni. Ko je slučajno uprla oèi v reko pod seboj, odsevala se je v mèseènem svitu sãma njena glava iz vode, nji pa se je zdelo, da vidi Bronislava. Kar skoèiti je hotela z brví in ga objeti in pritisniti na srce svoje; v tem se zavé in groza jo je obšla, ko se je spomnila, da bi si sãma konèala življenje svoje. Ali zopet je pogledala èez brv in neka tajna moè jo je silno vlekla v vódo. Že je omahovala. Prišlo ji je na misel, kaj je vse pretrpela, in kdo vé, kaj je še vse èaka. »Skóèi, in konec bode nadlogam, konec praznemu in nepotrebnemu življenju tvojemu,« rekla si je sãma sebi in željno zrla v šumljajoèe valce. »Ne, ne,« govóri ji drugi notranji glas, »èe si doslej junaško nosila težko usodo svojo, nosi jo do kraja! Pravièen je Bog na nebu, kar On storí, to je dobro. On ti je dal življenje, On ti je vzame, kadar bode volja Njegova.« Vanda je slušala dobri glas in ni si hotela ogréšiti duše

svoje; premagala je izkušnjave in se udala v voljo božjo. Zopet je bila mirna, pogledala je še jedenkrat nočno krasoto priljubljenega ji kraja, potem pa se je hotela zadnjikrat vrniti na mlin k počitku. V tem ji od daleč zazveni na uhó brenkanje citer. Milo se tanki glasovi strún razlegajo po tihi nôči; Vanda posluša in gleda, odkod ti glasovi; kar zapazi daleč doli ob Bistrici ogenj, a okoli njega premikajoče se ljudske sence. Cigani so bili. Takoj se je Vanda spomnila ciganke na Vrtalici in preroških njenih besed. »Kratka bo!« rekla je sama v sebi, potem pa bridko dodala: »Ugenila je ciganka: kratka je bila sreča moja, kratka.«

XV.

Zopet je Vanda bivala na máterinem dômu v Ljubljani. Še je rojstvena hiša bila njena, ali toliko je bila zadolžena, da je od male mirovine svoje morala dodajati za obresti. Vsemu svetu se je umeknila ter stanovala v dveh zadnjih sobah tik pod Gradom. Tu je na tesnem prostoru bilo natlačeno pohištvo, ki se je nekdanj gizdavo šopirilo v sprednjih sobah. Starínsko lepo je bilo, črno oglašeno in pozlačeno. Tudi klavir je stal tu, ali navadno je bil zaprt. Le malokdaj je Vanda k njemu sédla in prebiralá zrumenéle tipke, da bi se malo razvedrila; ali bilo je ravno narobe, pa ni mogla dolgo igrati. V posete ni zahajala nikamor, dasi je bilo v Ljubljani še dosti odličnih rodbín, ki so jo visoko čislale in bi bile vesele, če bi se hotela ž njimi družiti. Le pod večer, kadar se je zmračilo, skočila je časih k Sláparjevím, ki so se proti nji vedno obnašali s tistim spoštovanjem, ki so ga ljudje v boljših časih izkazovali njenemu očetu. A tudi tu je le malo govorila; rajša je poslušala druge, zlasti mladino. Tudi na izprehodih je ni bilo videti. Če ji že nikakor ni bilo prebiti v mračni svoji samoti, šla je k svetemu Krištofu, na skupni grob dragih svojcev, ki so jo samo pustili na svetu. Tu je molila in žalovala, dokler ji solze niso olajšale toge njene. Tedaj se je tolažila, da bode kmalu tudi ona šla za njimi, saj to od dné do dné bolj čuti. Skrbí in kar je družega zadnja leta prišlo čez njo, potrlo jo je popolnoma. Urojena kál nadúhe pokazala se je zdaj tudi pri nji, ki ji je takó dolgo kljubovala. Ali takó hitro je le ni zadušila, kakor je želela; izpraznila ni še do dna kupe brezkončnega trpljenja svojega.

Slábo se ji je godilo, bolna je bila, ali še zmeraj je bivala na dômu svojem, še ji je stregla stara Neža, kakor je nekdanj pazila nánjo, ko se je malo dete s sestro in bratci igrala na vrtci pod Gradom in lazila ž njimi po golem skalovji. »O da bi mogla vsaj tu ostati do

smrti svoje! Da bi mogla umreti tu, kjer sem se nesrečnica porodila! Takó je večkrat vzdihnila in to je zdaj bila jedina želja njena, ki jo je še imela na tem svetu. Vender niti ta skromna želja se ji ni izpolnila. Drugače ji je bilo usojeno. Oderuhi so pritiskali, prodáli ji hišo in zarubili vso premoženje njeno. Vse je bilo popisano in Vanda ni védela, kam bode drugi dan položila trudno glavo svojo. Mestni bóbnar je še po vseh oglih oklical očitno dražbo raznega pohištva in »druzega več«.

Napočil je grozni dan, ko se je Vanda morala ločiti od dóma svojega. Odpustiti iz službe je morala tudi staro Nežo, saj ji ni imela dati ničesa jesti, nikar še plačila. Srce ji je pokalo, ko se je poslavljala od starih rodbinskih spominov; vsacega si je posebej ogledala, kakor si po muzejih ogledujemo stvari, ki po svoji starosti in slavni minulosti v nas budé spoštovanje in občudovanje. Napósled je Vanda še jedenkrat odprla klavir in zadnjikrat v svojem življenji je s suhimi prsti svojimi staremu glasilu izvabila Chopinovo nokturno. Tiho je začela, ali čimdalje močneje je udarjala po nedolžnih tipkah, in glasneje in glasneje je brnelo in se razlegalo po tesnem prostoru. Kar je v slabem njenem telesi še bilo strastnega ognja, vse je moralo ven in za zmeraj ugasniti na očetnem dómu. Vsa upehana je odjenjala, onemogla padla v naslanjač in se bridko zjokala. Tudi to je bilo zadnjikrat; odkar se je ločila od ljubljenege dóma, orosila ni več solza medlih njenih očij.

Preselila se je v frančiškansko faro, kjer si je najela borno sobico. Sláparjevi so ji na svoje ime rešili nekoliko pohištva, da ga ji nihče ni več mogel zarubiti; rodbinske podobe pa so sami sebi kupili v spomin na plemenite sosede svoje, katere je takó po nedolžnem preganjala trda usoda. Vanda je bila zdaj mirna, kakor bolnik, kateremu po dolgi bolezni otrpnejo vse moči, da potem ničesar ne čuti. Stara Neža ji je do zadnjega ostala zvesta in vsak sléharn dan je prihajala k nji, da ji je dobrovoljno kaj postregla. Ni minula niti četrtina leta, ko je Vanda tako opéšala, da ni mogla več vstati. Neža se tedaj ni genila od postelje in vso noč je bedéla pri nji. Proti jutru je Vanda še jedenkrat bistro pogledala, podala roko zvesti strežajki in ji s slabim glasom rekla: »Z Bogom!« Kakor hitro je Neža zapazila, da njena gospodinja umira, prižgala je blagoslovljeno voščéno svečo in vzela mólek v roke, in ko je Vanda izdihnila, zatisnila ji je oči. Drugi dan so ljudje ravno šli po opravljenih svojih, ko je drobni mrtvaški zvonec visoko s frančiškanskega zvonika oznanjal smrt vdove Borovske. Niso je déli na oder zato, ker ni bilo nikogar, ki bi poravnal troške. Kar

v krsto so jo položili, a Neža je prižgala svetilko in molila za dušo ranjke gospodinje. Drugi dan potem so jo nesli k pogrebu. Za krsto so šli Sláparjevi, Neža in nekoliko ljudij iz bližnje soséščine. Pri svetem Krištofu so zvonili z malima dvema zvonovama, kakor sploh za uboge ljudi, in nihče ne bi rekel, da polagajo v grob zadnjo hčer stare plemenite obitelji ljubljanske, ki se je bila s poljsko krvjó pomladila k novemu kratkemu sijaju, potem pa tem brže hitela k žalostnemu koncu svojemu. Ponosna Vanda je ležala zdaj poleg ljubcev svojih v lepi raki ter je takó vsaj po smrti imela spomenik, ki je bil dostojen nje in rodú njenega.

Obup.

<p>Oj, kam, oj, kam drviš me, silovita Zmagalna moč? Čemú peháš nevsmilna me, srdita V brezkončno noč? Tvoj ostri mráz pretresa mi kostí, -Zastaja dih mi, gasnejo očí!</p>	<p>Oj, česa naj oklenem se na poti S trudnó rokó, Da ne zanese me vrtinec toti V večno temó? Pa kaj naj bom z nevilto se boril, Ki hrast izruja kakor lèhko bil?</p>
--	---

Naj bo! Razsajaj, srdi se, drvi me,
 Besneča moč,
 Čez drn in strn; nevsmilno zavrti me
 V brezkončno noč!
 V obupu srce strto hira, mrè;
 Iz niča sem — naj nič me spet požrè!

Zamejski.

Človeško okó.

<p>Ko ljubezni razodeti Ti z besedami ne smém — Oj, kdo more pa odvzeti Čarodéjno moč očém! —</p>	<p>Kar beseda ne premore, To premore pa okó, I okó ima uzore, I okó ljubav zvestó.</p>
--	---

In okó v ljubezni séva,
 Srce ž njo si gréjeva —
 Oj, v pogledih, zórna deva,
 Mídva se uméjeva. —

Slávomir.

Hypnotizem in njegovi pojavi.

Čital stud. med. Josip Rakež v seji akad. društva »Triglava« v Gradci. *)

»Dogájajo se reči na zemlji
naši, o katerih se vam niti ne
sanja v šolski modrosti vaše.
Shakespeare: „Hamlet.“

I.

Ni je na našem svetu lepše in veličastnejše prikazni, nego vedno napredujoča znanost človeška. Ona nam razsvitlja temne hodnike prirodnih tajnostij, tolmači njene čudovite, navidezno nerazumne pojave, a zajedno trebi in pometa vse tiste vraže in babje vére, ki navzlic vsi prosveti še vedno kakor pájčevine preprézajo vse kote našega duhá. Med raznoličnimi strokami te obče znanosti medicina gotovo ni zadnja v vrsti, kajti baš v sedanjem stoletji se ona najkrepkeje upira in ustavlja vsem zmotam in vsi vrtoglávosti našega duhá ter ga s pogubonosne stranske poti privaja nazaj do ceste pravega spoznanja.

Za táko stransko pot, za táko zmoto je zmatrala tudi véro v človeški magnetizem, ki se je koncem prejšnjega in pričetkom zdanjega stoletja poprijela ne samó posameznikov, ampak skupnih národov, dà, vsega svetá. A to je baš tisti magnetizem, ki si je dandanes pod drugim imenom pridobil tudi obče znanstveno priznanje, ki sedaj pod imenom hypnotizma slaví nove zmage. Medicina, ki je pred leti proglasila véro v ta človeški magnetizem za frivolno, ta je dandanes najiskrenejša gojiteljica njegova. Res, čudna prikazen, vsekako vredna, da ji posvetimo nastopne vrste!

Kaj znači ime: človeški magnetizem?

Pod tem naslovom se uvrščajo vse óne prikazni, javljajoče se na človeku, na katerega drug človek vpliva s posebnim načinom.

*) Viri. Bäumler: Der sogenannte animalische Magnetismus oder Hypnotismus. — Leipzig 1881. — Benedikt: Katalepsie und Mesmerismus 1880. — Chambord: Du somnambulisme en général et étíol. Paris 1881. — Heidenhain: Der sogenannte thierische Magnetismus. Leipzig 1880. — —: O hypnotismu. „Svętozor“ 1887. — Šulek: Životinjski magnetizam. — „Vienac“ 1880. — Weinhold: Hypnotische Versuche. Leipzig 1880. — „Wiener medic. Presse“. Jahrg. 1879—1881. — Dosti zanimivih podatkov sem posnel iz predavanj in poskusov g. prof. dr. viteza Kraft-Ebinga v Gradci. — Kar se tiče znanstvenih izrazov, uporabljal sem kolikor možno Cigaletovo terminologijo, ki me je sevęda dostikrat pustila na cedilu.

Znanje tega magnetizma je staro, kakor daleč seza ljudska tradicija. Magi, Šamani in kakor se v obče imenujejo vsi ti čarodejniki in pobožni fanatiki po državah starodavnega orijenta, bili so prvi nam znani negovatelji njegovi. Tajnostna njih znanost je obsezala v jedru vse različne kalí, katere so se stoprav sčasoma razvile v samostalne veje. Obsezala je v sebi kalí alhimije, astrologije, heiromantike, nekromantike in spiritizma. Ni čudo, da se je njeno seme preneslo tudi na stara klasična tla, da se je zlasti Grk s svojo živahno domišljijo poprijel skrivnostne znanosti. Težko nam je sicer ugeniti, kaj se je dogájalo v znanih Elevzinskih misterijah; toda z največjo verjetnostjo se dá sklepati, da so ondu magnetični eksperimenti imeli glavno vlogo.

Ljudstvo srednjeveško je propadalo v duševnem oziru bolj in bolj, pozabivši takó tudi na magnetizem. V 16. in 17. veku so se bavili nekateri učeni menihi n. pr. Cardanus 1551. l., Kircher 1637. l., Schwenter 1636. l. tudi s to stroko ter v svojih delih omenjali magnetičnih poskusov zlasti na živalih. Toda bile so to samó mistične fantazije brez vsake sisteme.

Stoprav v minulem stoletji se začenja dóba njegovega sistematičnega negovanja. Prvi, ki je hypnotizem zopet prinesel na vidik, pridevši mu ime: živalski ali človeški magnetizem, bil je Švicar A n t. Mesmer. V razpravi, s katero si je pridobil doktorsko diplomu dunajske univerze (1766. l.), pretresaval je predmet o vplivu planetov na človeško teló. To delo je neka čudna zmnés mističnih fantazij (n. pr.) Kircherja, Schwenterja itd.) z Newtonovo teorijo o éteru. Glavna misel, ki ga je vodila, bila je ta: da je magnetizem óna sila, s katero zvezde nebeske provzročajo na naši zemlji osého in plimo (t. j. mórski pritók in odtók). Ker se pa v človeškem životu prikazujejo fizijologični in patologični pojavi, ki se uprav takó javljajo in ginévajo, sklepal je iz tega, da je ta menjava nasledek magnetičnega vpliva nebeskih teles na ljudski organizem nasledek baš tiste téžne sile, ki provzroča mórski pritók in odtók. — Občevanje s slavnim astronomom jezuitskim o. M. Hellom, s katerim se je Mesmer seznanil za svojega bivanja na Dunaji, provzroči neki prevrat v njegovem mišljenji. Letá učenjak se je bavil tudi z zdelovanjem magnetov, s katerimi je zdravil bolnike. Tudi Mesmer posveti sedaj svojo pozornost mineralnemu magnetu, misleč si: ako ima magnet takšen čuden vpliv na železo, zakaj bi ga ne mogel imeti tudi na živoče teló. Utopljal se je prav fanatično v to svojo misel, ki mu je kmalu prinesla 'dosti privržencev, kakor navadno vsaka nepričakovana novotarija. Prihajali so k njemu bolniki vsake vrste in tudi taki ljudje, ki so se hoteli obvarovati vsake bolezni.

Iz začetka je lečil z magnetom samó posamezne osebe; s časom pa je moral, ustregši vsem zahtevajočim, magnetizovati cela ogromna društva. Bolniki moškega in ženskega spóla so sédli v velíki dvorani v krog, takó da se je vsaka oseba s svojima sosedoma dotikala s palcem svojih rók. V sobi je vladala smrtna tihóta; le hipno so se začuli mehki akordi in turobne popevke, kakor iz daleka. V sredini kroga je stal Mesmer, kakor čarodejnik v temno-rdeči háli ter se je šetajóč od jednega do drugega z magnetíčnimi páličicami dotikal boleštnih mest. Njegovi pomočniki pa so zunaj kroga bolnike z magneti drgnili in gladili. Vsa procedura se je vršila slavnostno in teatralno. Obično se je jako hitro objavila takózvana magnetíčna kriza; nekatere bolnike je objelo spanje, druge je prijel krč, druge kašelj, druge zopet smeh in jok. To je bilo najgotovejše znamenje, da se je bolezen obrnila na bolje.

Pozneje se je prepričal Mesmer, da dotikanje z magnetom ni baš posebne važnosti in da se dá zdraviti tudi brez tega pomočka. Mislil si je stvar zdaj takó: Magnetíčna sila se nahaja v sléharnem človeku v blizu jednaki množini. Nekaterniki pa so od prirode obdarjeni s posebnim izrednim bogastvom. Ti mórejo prenašati svoj ‚fluidum‘ tudi na druge osebe, magnetizma potrebne, in so torej kakor nalašč ustvarjeni za zdravnike. Sevéda je samega sebe najprej prišteval med te posebne izvoljence, napolnjene z magnetíčno milostjo. Vrgel je torej magnetne stráni in zdrávil odslej z golima rokama*), s svojim pogledom, s svojo prikaznijo.

Leta 1775. zgnétel je Mesmer metodo svojo v sedemindvajset pravil ter jih razposlal vsem akademijam in učenjaškím društvom. Spisana je ta razprava v ónem bombastičnem zlogu, ki karakterizuje spise umobolnih, na živcih razdraženih oseb.

V Avstriji Mesmer ni imel dosti sreče s svojim naukom. Sprl se je namreč s svojim prijateljem Hellom, ki ga zatoži kot sleparja. Bil je res pregnan iz našega cesarstva, in véra njegova je bila proglašena za golo prevaro in sleparstvo. —

Odšel je sedaj (1775. l.) v Pariz. Ondukaj, kjer si je slični mu drúg Cagliostro védel pridobiti toliko vérnih dušíc, cveli so tudi njemu

*) Ta način zdravljenja nikakor ni nov. Že o Pyrrhu, kralji epirskem pripovedujejo, da je lečil bolezni, gladéč bolnike s palcem svoje noge. V novi Eddi čitamo, da je kralj Olaf ozdravljaj ljudi, stavljajóč jim nogo na glavo, in o francoskem kralji Franu I. pišejo, da je jetnik na Španjskem zdrávil golšaste ljudi, doteknivši se z roko njih golše. Tudi Shakespeare pripisuje v svojih dramah angleškím kraljem zdravilno moč, kadar se bolnika z roko dotaknejo.

srečni dnevi. Pridobil si je s svojo teorijo mnogo privržencev tudi med najvišjo aristokracijo. Prve francoske obitelji so ga najele za hišnega zdravnika. Knezi in kneginje so čakali potrpežljivo v njegovi sprednji sobi, napolnjeni ves dan z bolniki, da jih magnetično ozdravi. V obče se je vérovalo, da je Mesmer proučil tajnost prirode, s katere pomočjo spozná vsako bolezen ter jo tudi ozdravi. V tamošnji akademiji znanoštvij govorilo in razpravljalo se je večkrat o njem in njegovi teoriji. Sodba učenjakov sicer ni bila ugodna, a to ga ni motilo v njegovem početju. Čimbolj se je nasprotovalo njegovemu nauku, tem večje je zraslo tudi število čestiteljev njegovih. Da, dospelo je bilo že do tega, da je tedanji minister Manrepas, na povelje samega kralja Ludovika XVI., ponudil mu 20.000 frankov letnega dohodka, ako prodá tajnost svojo vladi, ki bi jo objavila v korist vesoljnemu človeštvu. A on ni privolil v to. Kakó tudi? Imel je tehtovite svoje vzroke. Prvič bi se tajnost njegova, jedenkrat objavljena, bila proglasila za smešno igráčo. Drugič pa mu je praksa donášala več. Istina je, da si je nakopičil ogromno imetja. A ni mu bilo dano uživati ga. Vélika revolucija, kakor električna iskra pretresajoča národ francoski, prevrnila je préstol kraljevi in pogólnila tudi Mesmerjevo slavo in blagostanje. Takó je umrl Mesmer od vsega svetá pozabljen v največji bédi 1815. leta.

Umril je prerok, a ni umrl nauk njegov. Ko so vtihnili politični viharji, pričeli so zopet ponosno dvigati glave privrženci magnetizma, recte mesmerizma, kakor so to umetnost nazivali po njenem očetú. V vseh večjih mestih so se ustanovila magnetična društva, izdavalí strokovni časopisi; skratka: povsod se je magnetizovalo. Način, po katerem so ozdravljali vse možne bolezni, bil je različen. Glavna manipulacija je bila dotikanje in glájenje z rokó. Mesmerijanci so trdili, da je zdravje zavisno sósebnó od volje magnetizérjeve, ki mora biti »trdna in energična.« Polagajóč roke na glavo dotičniku so gladili potem truplo po obeh stranéh ter roki in nogi, le prav lahko dotikajoč se kože, dokler ni nastal magnetični spanec. Z nápačnim glájenjem se je izzivalo probujenje. Razločevali so že takrat tri magnetične stópinje: zaspanost ali dremanje, globoko spanje in somnambulizem ali jasnovidnost (clairvoyance). O tej zadnji stópinji so trdili možne in nemožne stvari. Magnetizér je mogel n. pr. dislokovati (preložiti) čute medija t. j. magnetizovane osebe: preložiti vid v prste, takó da je spéch človek z zastrtimi trepálnicami čítal s tipom, ali pa preložiti sluh v bližino želodca, takó da je somnambul odgovarjal na besede, šepetane na le-tó mesto.

Jasno viděč človek je vědel povědati, kakó bode iztekla njegova bolezen, nasvetovati pripravna zdravila, podajati vsakotere natančnosti ob oddaljenih osebah, razjasnjevati temna znanstvena vprašanja — se věda vedno in povsod v tistem zmyslu, ki je bil magnetizěrju po godu.

Na Nemško je donesel nauk o živalskem magnetizmu znani Lavater l. 1787. Tudi tu se je ta nauk hitro ukoreninil in razširil, ne samó ustno, ampak tudi še več pismeno. V početku našega stoletja imeli so o njem na nekaterih univerzah javna predavanja. Na tisoče knjig se je izdalo v óni dóbi, govorečih o magnetizmu. Goethe se je izrazil o tem nauku blizu takó-le: »Ta stvar ni povse prazna, niti gola prevara; samó ljudje so mi sumnjivi, ki se doslěj bavijo s tem poslom.«

Tudi učeni zdravniki, n. pr. Hufeland, věrovali so v zdravilno moč živalskega magnetizma ter se ga posluževali v nekaterih boleznih. V tej dóbi je vzbudilo sevěda veliko senzacijo mistično delo pesnika Justina Kernerja »Die Seherin von Prevorst.« Dandanes je ne čita nihče več. Sploh se nam danes ni možno vzdržavati sméha, kadar vzamemo v róke kakšno knjigo iz óne dóbe, viděč, kaj so v ónem času věrovali ináče pametni ljudje.

Mesmerijanci so imeli torej lahko delo. Oddaljili so se bolj in bolj od resničnih prirodnih fakt, bližajoč se mikalnejšemu obrtu, navadnemu sleparstvu. Žal, da niso storili tó samó privilegovani profesorji magije in čarodejstva, v njih sledóve so stopili tudi zdravniki zastirajoče se s ščitom znanosti svoje.

Da bi se takšno podlo početje jedenkrat za vselej preprćilo, proglasila je leta 1837. pariška akademija vse magnetične poskuse za pogubno sleparstvo, naloživši težko glóbo vsakomu, kdorkoli bi se iz učenjaških krogov pregrešil proti temu ukazu. Učenjaki evropskega kontinenta so se dali prestrašiti s tem strogim postopanjem. V Angliji in Ameriki so prišle sicer na svetlo nekatere razprave v zmyslu Mesmerijancev, a učenjaki so jih prezirali z najglobočjim zaničevanjem. Tudi v Nemčiji okoli l. 1840. že noben prirodoslovec ni věroval več v živalski magnetizem, ki je bil odslěj omejen samó na odre umetniško-sleparskih produkcij. Takó se je spoznala ž njim naša dóba. Produkcije Danca Hansena so morale celih pet let (1876—1880 l.) vzbujati občinstvo vělikih mest osrednje Evrope, predno so provzročile tudi pozornost učenjaških krogov. V tem je bila sicer pomrla óna generacija zaprisěženih protivnikov magnetizma; toda tradicija nevěre in preziranja je prešla tudi na njih potomce. Vender se je našlo nekaj fizijologov, prostih ónih predsodkov, ki so jeli tajno posnemati

Hansenove eksperimente. Bili so to sósebnó profesorji Heidenhain, Berger in Grützner v Vratislavi, Weinhold in Opitz v Kámenici. Ko je vsak prirejen poskus pokazal bistveno neovržno resničnost nekaterih pojavov, poprijela se je zdajci cela vrsta učenjakov te dozđaj pozabljene stvari, izkušajoč raztolmačiti jo z znanstvenega stališča. Magnetizem je vstal zopet od smrti. Sevéda pod drugim imenom. Kot hypnotizem (grški ὑπνος = sèn), katero ime mu je pridejal l. 1841. James Braid, angleški zdravnik v Manchesteru, pridobil si je obče svetsko pravo in znanstveno priznanje; a moral je tudi za vselej sleči svojo čarovno blestečo magnetično hálo.

II.

Jako težko je, vse óne čudne, pestre hypnotične prikazni zlíti v celóten obraz, vse raznolične pojave predočiti v jasni podobi. Literatura o hypnotizmu je v zadnjih sedmih letih gorostasno narasla; a vender ne nahajamo niti v dveh razpravah popolnega soglasja. Izkušal bom po skromnih svojih močeh razviti pred tabo, blágovoljni slušatelj, podobo hypnotizma, ki mora v časih denášnjih zanimati vsakega omikanca, kajti ona ni samó medicinične, ampak obče človeške važnosti.

Ođgovarjati mi je najprej na vprašanje: kakó se hypnotizuje?

Kamenje bi nosil na Kras, ko bi hotel razkladati, kakó se na človeku izživlje pijanost. Saj je čezmerno používanje alkoholičnih tvarin tudi čednost marsikaterega Slovenca. Na človeku moremo provzročiti tudi umétalno pijanost ali narkozo, ako mu damo díhati omamljajoče páre étera ali kloroforma. Da izživljemo hypnozo, ni nam treba nikakih neposrednih pomočkov. A vender je hypnoza stanje, ki se dá najbolj prispodabljati pijanosti ali narkozi. Dobé se nekateri ljudje trdédi, da je vsaka pijanost kratko trajajoča blaznost. Ako trdé ti ljudje pravo, tedaj je tudi hypnoza blaznost in sicer umétalno provzročena prehajajoča blaznost.

Omenil sem že, kakó so Mesmer in njega privrženci zvrševali poskuse svoje. Po potrebi so prenašali svoj fluidum s sebe na osebo magnetizma potrebno.

Hitro potem pa so odvédli fluidum iz bolestnih mest s páličicami magneti kakor s strelovodom. Pozneje je bil Mesmer osvedočen, da vpliva na osebo s svojim magnetizujučim pog'edom, da razdelí ter izvleče fluidum tudi s samima rokama. A konečno se je prepričal, da je glavni in jedini 'agens' njegova krepka volja, ki sáma zadošča in

namešča vse druge pomočke. K sličnemu prepričanju so dospeli tudi učeni trezni preiskovalci. Ni istina, da je k provzročevanju hypnoze potrebna kakršnakoli posebna manipulacija.

Jedini neobhodni pogoj je, da eksperimentator vzbudi v objektu neobičajno živo duševno napetost in pozornost.

Vsak pomoček, s katerim se fiksuje človeška misel, imenovati moremo dober hypnotičen pomoček. Izkušnja je učila, da se poskusi najlepše vršé v velikih, praznih prostorih, v tišini, v pólumraku. Eksperimentator mora biti takten, védeti mora, kogá ima pred seboj. Časih je treba, da se véde skrivnostno in slavnostno. A baš tisto mistično mrmanje, ki imponuje prostodušnim lehkóvrcem, utegne pri drugem objektu vzbuditi smešen vtisek.

Najboljši pomoček, da se doseže óna krčevita, napeta pozornost, so jednolični vtiski na človeška čutila. Na tá fakt se naslanjajo vse stare in nove hypnotične metode.

Izmed naših čutil je okó najposlušnejše ukazom naše volje in se tudi najhitreje dá porabljati. Zato pa je fiksovanje očesa že zdavnaj imelo glavno vlogo pri provzročevanju hypnoze.

Mesmer in nasledniki njegovi so magnetizovali »medium« s tem, da so mu neprestano gledali v oči. Pri tej priliki se je baje čestokrat dogájalo, da je magnetizérja samega objel magnetični spanec, dočim je medium še bedel. Angleški kirurg Braid (ki se je v Indiji seznanil s to umetnostjo) prilepil je objektu kosec plute (korka) na čelo, ukažóč mu, naj neprenehoma gleda nánj. Indijski fakirji hypnotizujejo se samí s tem, da neprestano škilé na končino svojega nosú, pri tem stojéč ter sapo náse držéč. . . .

Hansen je uporabljal blestéč steklén gómb, v katerega je morala oseba pet minut gledati. Položil je gómb na nosno korenino. Oseba, da bi videla predmet mora'a je škiléti na notri in navzgor. — Že egiptski čarodejniki so hypnotizovali osebe s tem, da so jim dali neprenehoma gledati kabalistična znamenja v sredini lesketajočega se kristalnega krožnika. —

V slučajih se doseže hypnoza tudi na lažji način. Pisatelj teh vrst je videl na svoje oči, kakó je hypnotizér histeričnega dečáka vspaval samó s tem, da je pred njim sedéč posnemal trudnega in zaspnega človeka. Tekom dveh minut se je lotilo dečáka globoko lertargično spanje. — Fotografii pripovedujejo, da osebe, ki se dadé fotografovati, često ostajajo v ukaznem jim položji in da se morajo vzbuditi kakor iz spanja, ko se je fotografovanje dovršilo. V takih slučajih nastaja hypnoza od samega fiksovanja očesa.

Mesmer je uporabljal v svojih sejah tiho jednoglasno godbo. Nekaterniki priporočajo, naj se posluša šumljanje studenca, tuljenje vihre ali kakšen drug jednoličen prirodin zvok. Pomoček, ki nam je vedno pri roki, imenovati se more ščrkanje naših hišnih úr. Prof. Heidenhain v Vratislavi je vspaval na tá naćin tri dijake.

Drugi hypnotični pomoček so dražila na tipni ćut. Znano je, kakó je z drgnenjem in glájenjem hypnotizoval Mesmer in njegova šola. Ni treba dolgotrajnega drgnenja. Obićno zadošća, da se položí roka na ćelo in da se gladi oblićje. Isto se navadno doseće z lahnim udarcem na trepálnice, z mirnim pritiskom na ćeljusti. Tudi toplina deluje v istem zmyslu. Zato mora roka eksperimentatorjeva biti vroća in vlažna. Ćesanje z gladkim glavníkom, drgnenje z mehko krtaćo dovede k istemu zmotru. V Indiji je bilo za to zvrho v navadi peró modre papige ali belega fazana.

V orijentu se neguje še dandanes pobožni autosomnambulizem. Derviši klanjajóć glavo krićé takó dolgo svoj »Allah!«, dokler se nesvestni ne zgrudé na zemljo.

Kakor je iz tega razvidno, ni bilo nikoli treba kake izrecne metode. Izkušnja je pokazala, da je najtežje prvikrat izzvati hypnozo. Prvi poskus destikrat ni uspešen; kakor hitro pa se jedenkrat dožene, tedaj ima eksperimentator potem lahko delo. Kdor podlegne pri prvem poskusu, podlegne tudi pri drugem, tretjem i. t. d. vedno lože. Radi tega napenjajo magnetizérji baš pri prvem poskusu ves svoj trud. Hansen n. pr. ako ga fiksovanje oćesa ni dovedlo do zaželenega zmotra, začel je gladiti, pomagal si je s pritiskom na lobánjo, na podšijak (zadnji del vratú) in ako je bilo vse to zamán, porinil je konećno glavo z vso silo nazaj, takó da je obraz od krví zatemnel. — Da se tudi drugi pot doseže hypnoza, treba je dosti menj intenzivnih dražíl. Saj se ćloveško teló prvikrat upira proti vsakemu nenavadnemu vtisku (n. pr. će skoćiš prvikrat v vódo, poskušiš prvikrat pušiti tobak i. t. d.); v drugić pa je že navajeno.

Ako je bilo objektu prvikrat treba krćevito napenjati okó 5 do 15 minut, zadošća pri drugem poskusu glájenje rame, desetikrat morebiti samó magnetizujóć pogléd ali lahen zatisek trepálnic, dvajsetikrat se dá oseba že hypnotizovati »par distance«. Reće se ji n. pr.: »Jutri popóludne ob jedni uri te bodo iz daleka hypnotizovali. Pazi torej!« In res! Samó spomin na te besede deluje s táko silo, da oseba ob dogovorjenem ćasu pade v hypnozo.

Da more ćlovek tudi samega sebe hypnotizovati, dokazujejo že omenjeni indijski fakirji, ki si za predmet neprestalnega svojega gle-

danja izberó končino svojega nosú ali pa tudi oddaljenejše dele svojega telesa. — Samovoljna hýpnóza se je opažala često pri godcih igrajočih na kakem vrtu, ki od dolgega časa na katerikoli predmet gledajoč v míru božjem zaspé, dokler jih ne vzdrami klic kapelnikov.

Človek utegne tudi proti svoji volji pasti v hýpnózo, ako si je z večkratnim ponavljanjem pridobil naklonenost zánjo.

(Konec prihodnjič.)

Iz domače zgodovine.

Píše Ivan Vrhovec.

IV.

Francozi v Novem Mestu.

(Konec.)

prišlo je še hujše! Ko so kmetje zvédeli, da so se uprli Tirolci in Francoze nekaterikrat dobro pretepli, jelo je tudi nje šegētati po vseh udih. Najprej so vstali Kočevci ter se uprli plačevanju, toda Francozi so jih kmalu ugnali. Imeli so zatem ves mesec mir, ali v nóči od 8. do 9. dné oktobra je završalo znóva in to na dveh krajih, v Kočevji in v Metliki. Vsa južna meja kranjska je bila zdajci na nogah. Kmetje so mnogo Francozov ujeli, še več pa jih pobili in se z njih orožjem oborožili. Razdraženi so bili po neusmiljenih garnizérjih že dovolj, a prihajali so k njim še prejšnji avstrijski uradniki ter jih vspodžigali. Jeden glavnih vspodbujalcev proti Francozom je bil grof Turjaški, ki je bil pač proti svoji volji v francoski službi okrožni komisár v Postójini. Pri tej priliki bodi rečeno, da niso imeli Francozi v početku bivanja svojega na Kranjskem niti jednega prijatelja. Uradniki so jim stavili ovire, kjerkoli so mogli, kmete so Francozi razdražili s pobiranjem vojne naklade, plemstvo in duhovščina pak je bila sovražnik Francozov že po tradiciji. Le malo je bilo plemenitažev, ki so si izkušali s servílnó udanostjo nakloniti prijateljstvo Francozov. A zdaj, ko je bila vsa Dolenjska na nogah, gorjé jim! V Kočevji so kmetje nekega komisárja Gasperanija, ki je celó strogo in neusmiljeno pobiral naklado, vlačili po cestah in razmesarjenega pehnili v járek ob cesti!

Takrat so imeli Francozi v Novem Mestu polk italijanskih vojakov, katerim je zapovedoval general Zucchi. Ko se je vnel upór v

Kočevji in Kostêlu, odšel je s svojo malo vojsko tjakaj, Kočevcev mirit, v mesti sta ostali le dve kompaniji z dvema topovoma. To ugodno priliko so porabili kmetje in udarili dné 16. oktobra na Novo Mesto. Zbralo se jih je kacih 400 móž iz Žužemperka, Sotéske in Trébnjega. Oboroženi so bili jako slábo; nekateri so imeli pač puške, po največ francoske, drugi pa le dolge kôle z železnimi ostmi in kljukami — bržkone še iz časa črne vojske. Še zunaj mesta so prestregli nekoliko francoskih vojakov in jih odpeljali na Hmélnik v grad grofa Paradajzarja.

V mesto prišedši so potratili kmetje prav po nepotrébnem mnogo časa s tem, da so hoteli prisiliti okrožnega glavárja in njegovega komisárja, naj pritegneta k njim. Ker sta se branila, jele so frčati kroglje okrog kresije; okrožnega glavárja so kmetje nekaterikrat obstrélili, njegovega komisárja pobili, napósled pa se je kresijskim uradnikom vender posrečilo, vežna vrata zapreti in kmete nazaj potisniti. V tem so se francoski vojaki, kolikor jih je ostalo v mestu, od prvega strahú oddehnili in se jeli zbirati. Bili so namreč nastanjeni po posameznih hišah. Nastavili so pred Fichtenavovo hišo, pred pošto, topova ter z nekaterimi stréli razpršili kmete. V nekoliko urah je bil bój končan. Kmetje so bili toliko nepremišljeni, da so se v najvažnejšem trenutku razkropili po mestu in napadli proštijo, kjer je stanoval v Kočevje odšli general Zucchi, tu pa so jih Francozi prestregli in na dvorišči proštije postrélili vse do zadnjega možá. Francozov so kmetje le 3 pobili, 5 jih ranili, 11 pa ujeli. Hujša pa se je godila kmetom, katerih so Francozi kacih 40 postrélili in jih pometali v Krko. Predno so se mogli Novomeščani premisliti, ali bi potegnili s kmeti ali ne, bil je že ves upor zatrt. Pozneje so Francozi dognali, da se upora ni udeležil niti jeden Novomeščan.

Kakor nalašč se je vrnil general Zucchi še tisto noč s Kočevja. V Bršlinu, dobre pol ure od Novega Mesta, strelil je nekdo nánj, pa ga ni pogodil. Ves razljučen dá general vasí Préčino in Bršlin opleniti ter do tál požgati; pogorela je takisto kapiteljska pristava na kapiteljskem hribu. Tudi Št. Mihel je bil za požganje odmenjen, vender so izprosili zánj milost okrožni glavár in nekatere novomeške gospé.

Ko se je general Zucchi dosti znosil nad Dolenjci v novomeški županiji, skrbel je, da se storí mir tudi v okolici njeni. Dné 19. oktobra je razdal povelje, da ima biti v štiriindvajsetih urah mir po vsem okraji; vsi, ki so morebiti kam pobegnili, vrnejo náj se takoj v svoje hiše, kajti kogar bodo Francozi dobili z dómi ali celó z orožjem v roci, bode brez usmiljenja ustreljen; kogar pa dobiti ne bodo mogli, prijeli bodo

njegovo rodovino in postopali ž njo, kakor ž njim samim. Kolikor je dal Zucchi vasij požgati, dal jih je le zato, ker so vaščani ali streljali na Francoze, ali ker so le-ti dobili te vasi prazne, kar je bil najboljši dokaz, da ljudje v njih nimajo čiste vesti.

Kmetski vstanek se je bil razširil po vsi deželi; na nogah je bila vsa Dolenjska celó tjá do Ljubljane. Francoskega vojaka je bilo takrat jako malo v deželi, ne več nego 2800 móž, zato je moral general Zucchi, komaj iz Kočevja prišedši, takoj zopet proti Ljubljani odriniti. Novomeščani mu niso več delali skrbí; védel je, da so dovolj ostrašeni in da jim ne bo mari poskušati znóva kakega šuma. Odšel je in jim le naročil, naj skrbé, da bode mir, dokler ne pride nazaj. Za vse, kar bi se zgodilo v tem, storil jih je odgovorne.

Vrhu tega je prišel Dolenjce mirit in pogovarjat ljubljanski škof Kavčič, ki je že prej po duhovščini svoji kmetom svetoval, naj se ne upirajo francoskim oblastvom. In res — Novo Mesto je ostalo mirno, dasi ni bilo ni jednega Francoza v njem, kazen je bila prehuda, da ne bi si je bili Novomeščani predobro zapomnili. Ko se je general Zucchi vrnil iz Ljubljane, prepovedal je ljudem v vstanku dné 16. oktobra celó govoriti, češ, »da to nima prav nobenega družega namena, kakor podpihati novo razburjenost, ali pa očrniti óne osebe, ki so na dobrem glásu.« Ako bodo Dolenjci odslej mirni, obljubil jim je popolno odpuščenje.

Kaj pa vojna naklada, zaradi katere je največ nastal po deželi takšen vrišč?

Ta se ni plačala nikoli. Do 20. dné oktobra so izžméli Francozi iz Kranjcev le 898.600 glđ., torej še milijon goldinarjev ne; v tem številu pa je všteto tudi vse, kar so prejeli Francozi v blágu, kónjih, govédí, obutvi itd. Do konca oktobra meseca so dobili Francozi le še 13.112 glđ. 14 kr. in par tisočákov tudi meseca novembra.

Gotovo se je odvalil grofu Farguesu, ki je imel dolžnost nabrati v deželi 15 milijonov frankov, težek kamen od srcá, ko mu je prinesel kurir 22. dné oktobra veselo poročilo, da je mir sklenjen in da ostanejo Francozi na Kranjskem. S tem je bilo tudi ustavljeno nadalnje vplačevanje vojskine naklade. Francozi, prišedši na Kranjsko, niso mogli védeti, doklej bodo v deželi in če jo bodo sploh mogli obdržati, zato so ukrenili, izžeti iz nje kolikor se bo največ dalo. Ravnali so se prav po znanem izreku, »da ptiča skubi, dokler ga imaš v roki«. Zato so tako hiteli s terjanjem vojne naklade. Sedaj, ko je bila dežela njih, tega več ni bilo potreba in začetkom meseca novembra je dal Napoleon

povelje, naj se nabiranje ustavi. Kdo je bil tega bolj vesel, kakor naši kmetje in pa grof Fargues, kateremu je ta stvar delala toliko sivih lás!

Odslej so bili tudi óni tálici v Palmanovi brez potrebe tam in v početku meseca novembra so se vrnili domóv. Teh móž niso Francozi odpeljali samó zavoljo njih imetja in spoštovanja, ki so je uživali pri svojih sosedih, na Laško, ampak bili so zajedno tudi poroki za mir v deželi. Francozi so posegli zgolj po taci, ki so jim jih ovaduhi počrnili, da niso prijatelji Francozom. Sevéda, ko bi bili hoteli Francozi pripraviti vse svoje sovražnike, morali bi odvesti vse Kranjce v Palmonovo. Segli so le po najodličnejših, sósebnó po plemičih, ki so imeli — takó je dejal Fargues sam v necem pismu do generalnega guvernrja — ,takó hude nazore, da nikoli tega!

Po sklenjenem míru so se Francozi poprijeli urejanja dežele, pri čemer so jim delali Kranjci ovir, kolikor le mogoče. S Francozi in njih napravami se večina ljudstva ni sprijaznila nikdar in napačni so nazori, ki jih imamo danes, sodéči največ po Vodnikovi »Ilirija oživljena«, da so Kranjci Francoze le kar na srce pritiskali.*) Vsaj po ostalih zapiskih soditi jim je bilo ljudstvo nasprotno, kakor mačka psù. Že konservativni značaj Avstrijanca, zlasti pa Kranjca se nikakor ni mogel sprijazniti s prerevolucionarnimi in zaradi tega nerazumljenimi naredbami francoskega samosilnika. Užaljeni so bili ljudje vrhu tega prav v dno svojega srca, da jim je francoska vlada odpravila vse praznike, da jim je ukazala sklepati zakone pred županom, kar se je zdelo ljudem prav »ciganski« itd. Ljudski dovtip se je lotil Francozov o vsaki priliki, takó na pr. so francoski nagovor »citoyen« (meščan, državljan), ki se izgovarja »sitoajén« Francozom v posmeh tolmačili (četudi ne Bog si ga védi kakó duhovito) v »sitno je«. Celó Novo-meščani, ki se Francozom nasproti niso nikdar odlikovali s preveliko srčnostjo, brcali so jih s svojim dovtipom, kadar se je le prilika ponudila. Izmed obilice takih dogodkov izberem samó jednega, ne zato, ker je najnedostojnejši, ampak ker označuje najbolj sovraštvo do Francozov. Dné 29. aprila 1811. l., ko so bili torej Francozi že skoro dve leti v deželi, poročal je magistratu francoski komandant v mestu, že omenjeni Pietragrassa, da so minulo noč nekovi meščanje žalili francosko stražo na jako surov način. Na poziv: »Qui viel« (kdo je!) odgovoril je jeden med njimi: »Piš' me ti!« Pietragrassa je ukazal natančno preiskavo, ki pa ni dognala ničesar drugzega, kakor da je zaklical jeden: »Petrič, ali si ti?«

*) Vender se ne dá tajiti, da so Francozi na Gorenjskem, zlasti v ljubljanski okolici, ostali pri národu v dobrem spominu. Ured.

Kranjci so si želeli priti zopet nazaj pod avstrijansko vlado in radi so prestrezali pripovedovanja tacih ljudij, ki so jim obetali, da bode francoskega gospodarstva na Kranjskem kmalu konec. Francozi so prežali nánje, kakor krágulj na ptiča.

Že leta 1812. zvédela je francoska gosposka, da biva nekje v Novem Mestu nek tuj človek, ki raztroša po mestu govorigo, da bode Kranjska zopet pripadla Avstriji. Župan je dobil povelje tega človeka poiskati ter ga pripeljati h gosposki. Župan ga je obnósál pri nekem Rohrmannu. H gosposki poklicani Rohrmann in žena njegova sta se zagovarjala, da je tuji človek imel potni list, torej nista menila, da ga je treba oglasiti. Dalje sta dejala, da je bil po dnevi malo domá, da je šel v nedeljo v Toplice ter se vrnil ponedeljek zvečer. O požaru, ki je nastal v Novem Mestu, pomagal je gasiti z vso pridnostjo. Ta tujec je bil neki knjigovodja iz Frankobroda ob Odri, Friderik Spielberg, in je potoval v Trst, kjer je menil dobiti novo službo. V Novo Mesto, dejal je, prišel je zato, ker je potoval z Dunaja z nekim gospodom Grmom, Novomeščanom. Ta ga je povabil, naj pride ž njim v Novo Mesto, naj ga obiše na njegovem dómu. Da bode Kranjska zopet pripadla Avstriji, dejal je, govori se po Dunaji splošno in tudi v Ljubljani vé o tem pripovedovati že vsak človek.

Bržkone je dobila francoska gosposka nevarnega ogleduha v roko, toda, ker mu ni mogla ničesar dokazati, morala ga je izpustiti. Težko je bilo Spielbergu odgovarjati se, čemu je prišel v Novo Mesto, če je namenjen v Trst, kajti skozi Novo Mesto gotovo ni najkrajša pot tjakaj. In tudi to ni hotelo gosposki v glavo, čemu se zadržuje takó dolgo v Novem Mestu, če ima v Trstu dobiti službo. Izgovarjal se je, da je dal perilo práť, pa ga takó dolgo ne more dobiti nazaj od perice, in brez njega ne more odpotovati. Naj si bode stvar že kakor hoče, toliko se iz tega dá posneti, da so Francozi prav pridno zasledovali vse óne, ki so raznašali njim neljube novice med ljudstvom. Zlasti na kméte, kjer nikakor ni bilo mogoče vdušiti avstrijanskega patrijotizma, niso smeli tujci. Strogo so ukazali, da se tuji potniki držé le vélikih cest; če zasačijo žandarji koga kje na stranskih potih, primejo naj ga ter natančno pregledajo njegov potni list; če pa dobé koga v roke, ki ga celó ne bi imel, preiščejo naj obleko njegovo naj-natančneje, če nima v nji kje kaj zašitega in skritega ter ga zatem izročé gosposki.

Gotovo so Novomeščani čuli z največjim veseljem novico, da se je Napoleonova vojska na Ruskem po zimi l. 1812. takó grozno pone-srečila, kajti ta novica jim je dajala upanje, da bode sedaj vender

konec francoskemu vladanju na Kranjskem. Očitno tega sevéda niso smeli izreči, ravno narobe, v času, ko so bili vsi prepričani, da se bodo Avstrijanci kmalu vrnili, morali so še jedenkrat vse žile napeti, da pripomorejo po svojih močéh k rešitvi Napoleonovi. Dné 25. februvarija l. 1813. sklicati je moral tedanji župan Novomeški Josip Fichtenau vse posvetne in duhovske posestnike v obližji novomeškem in najodličnejše meščane k posvetovanju v mestno svetoválnico, kjer jim je prebral pismo, katero mu je poslal predstojnik dolenske strani Taufferer:

»Gospod maire! (Takó so se namreč zvali takrat župani). V tem trenutku, ko hité vse dežele vélike države, katere jeden del je tudi Ilirija, prinašati česčenemu svojemu vladárju (namreč Napoleonu) prostovoljne, časom primerne žrtve, in ko se trudijo večja ilirska mesta z odlično oduševljenostjo posnemati vzgled francoske dežele, prepričane so višje gosposke popolnoma, da vsi stanovniki te dežele le kar goré od hrepenjenja, izkazati največjemu vladárju in junaku z naporom vseh svojih močij, svojo ljubezen, udanost in občudovanje svoje. Zato je gosposka ukrenila lépo in vsega priznanja vredno odredbo s prostovoljnimi doneski osnovati četo huzarjev ter jo ponuditi v imeni vseh ilirskih dežel njegoví prevzvišeni Cesarósti.

Potrebna vsota je sicer res velika, a mogoče jo je zbrati, ako se primerno razdelí. Po odlični udanosti vseh meščanov do vladárja pričakuje se, da bode kmalu in gotovo nabrana. Višja gosposka je naložila vsacemu kantonu po 2700 frankov. Ker pak niso vsi kantoni jednako veliki, nimajo tudi jednako veliko stanovnikov in jednako ugodne léže ter tudi niso ljudje povsod jednako imoviti, zato sem odločil, oziraje se na njegovo razmerje, za Novo Mesto 1500 frankov. Ta vsota se ima nabrati v novomeški občini. Razumeje se samó po sebi, da se nabêri če mogoče še več, da se tem gotoveje in tem preje doseže hvalevredni namen. Do 1. dné marcija (torej v treh dnéh) mora biti denar zbran!«

To pismo je prečital župan in dejal: »Gospôda moja! Dasi mi je slábo gmotno razmerje vseh moji županiji podréjenih stanovnikov dobro znano, moram vas vender pri sedanjem državnem razmerji opozoriti, da je sedaj prišel ugodni trenutek, o katerem si morejo ilirske dežele in vsak posameznik posebej pridobiti najboljše zaupanje visoke vlade in celó cesarja samega.«

Vsi pri tem zborovanji navzočni možje' so se izrekli jednoglasno, da je že sicer vsak, kdor ima le kake dohodke, preobložen z davki. Kar pak je imovitejših, storili so že tudi več, kakor so mogli, poso-

dili so državi veliko denarja, od katerega ne dobivajo nikacih obrestij in ravno se jim je naznanilo, da imajo dati državi precejšnje število kónj brezplačno. Zatorej se ne morejo odločiti nikakor ne za več, kakor za 1500 frankov. A sila težko je bilo nabrati ta denar, zato je francoski predstojnik Dolenjske imenoval meni nič tebi nič 17 najimovitejših meščanov, ki so morali radi ali neradi globoko poseči v svoje žepe. Njihova imena so ohranjena. Dal je:

Iv. Braunseis 100 frankov, Fr. Luzar 50 fr., Pavel Mahorčič 100 fr., Matija Luzar 150 fr., Anton Nachtigal 100 fr., Kancijan 100 fr., Vaclav Iloski 50 fr., Anton Surc 50 fr., Avguštin Lakner 100 fr., Fr. Grm 50 fr., Anton Žagar 50 fr., Vit Markgraf 150 fr., Mihael Rohrmann 50 fr., Jakob Škrem 50 fr. in France Papež 225 fr.

Da so si po tacih izkušnjah želeli Novomeščani francoski jarem otresti kar najhitreje, tega pač ni treba zatrjevati. A še v poslednjih trenutkih, ko je Napoleonovi slavi že glasno klenkalo, trudila se je francoska gosposka v Novem Mestu siloma vcepiti stanovnikom udanost do Napoleona, kar dokazuje zlasti naslednji poziv z dné 6. junija 1813. l.:

»Ker je Njegovo Veličanstvo Napoleon pri Lützeniu sijajno zmagal ruskega in pruskega vladárja ter potisnil sovražnike nazaj, šteje si cesarica v dolžnost najprej Bogú vsemogočnemu s slovesno službo božjo ne le zahvaliti se mu za tó, da je uničil s takó srečno pričeto vojsko vse naklepe in upanja sovražnikov, ampak prositi ga tudi daljne pomoči pri naslednjih vojskah, da ohrani dragoceno življenje našega najslavnejšega vladárja. Zato se je Vam, gospod župan, dogovoriti z gospodom župnikom, da se obhaja prihodnjo nedeljo slovesna sveta maša, napravi primerna pridiga ter se zapóje Te Deum«.

Malo mesecev potem so bili Francozi pognani iz dežele.

Oj, ljubi me!

Oj, ljubi me,
Da razcvete
Vrt moje poezije se,
Ti moj uzór!

Oj, ljubi me,
Da razprostre
Mirú nad mano prápor se,
Ti moj uzór!

Oj, ljubi me,
Da zár prižge
Ljubezni prave v srci se,
Ti moj uzór!

Planinec.

Slike iz rudárskega življenja.

Spisal Slávoimir.

II. Mlákarjeva Tónica.

Proti večeru je bilo. Naglo so korakali rudárji v jamo. Ko so bili vsi óni skupaj, ki so bili določeni za ponočno delo, odbere jih nadzornik in po kratki, skupni molitvi se odpravijo po dva in dva na delo.

Izmed rudárjev si oglejmo samó dvéh. Prvi je Oblákov Tinec, mlad, širokoplèč mladenič, drugi pa Svetčev Lovrè, ki je bil nekoliko starejši od prvega, suh in srednje rasti; bila sta nocoj »továriša«. Molčé sta stopala po krhkih lestvah drug za drugim. Ko sta dospela do rôva, v katerem ju je čakalo opravilo, obésita molčé »jámšarici«, vzameta orodje in se pripravljata na delo. Pa predno začneta stopi Tinec tjà k Lovrétu rekóč: »Lovrè, dozdej sva živela v jezi, a odsléj ne živíva več! Podaj mi roko v spravo!« —

Zlobno se mu v odgovor zagrohoče Lovrè, da je čudno zvenelo po rôvu:

»Sedaj, ko si jo spravil popolnoma na svoj povódec, sedaj se hočeš spraviti z menoj? Peče te vest, kàj ne, ko si meni prevzel Tónico; hè, v nedeljo bo pa že ženitovanje in nocoj si ta teden zadnjič pri delu. Laskati se umeješ okoli deklét, a spravljati se s sovražniki ne znaš!«

»Imela sva biti že skoro mož in žena, kàr si ti prišel iz vojske — da so te vrazi ubili! — in preprečil si me; vzel si ji srce, záte živí in záme ne mara več. A védi, Tinec, ne boš je imel, ne boš je! Jaz sem pôrok za to, da ne!«

Bliskovito je še z ognjenimi svojimi očmi premeril Tinca, obrnil mu hrbet in vršil svoje delo. Tinec je molčal, vedóč, da so vsi poskusi sprave pri Lovrétu brezuspešni. Molčé sta tolkla kamenje in robovje raz steno, da je zvenelo in se strésalo, kakor bi se hotelo vse podreti. Nobeden ni zinil več besedice, samó Lovrè je časih prav srepó pogledal Tinca in tačas se mu je zibal zloben posmeh okoli usten. Delajoč sta se razšla drug od drugega. Ko vidi Lovrè, da sta že precéj narazen in da je ravno odpeljal pomagáč njegov, kar je bil natolkel, krene v ovinek, spleza skozi luknjo v zgórenji rôv in stopa prav varno, da dospè do kraja, kjer je pod njim delal Tinec. Oprezno storí še nekoliko korakov, odmakne malo od stene robovje in stopa nazaj po

rôvu skozi luknjo v spodnji rôv. Pomane si roki, rekoč poluglasno: »Sedaj bodeš imel ženitovanje, ti kleti zlómek, pod robovjem! Četrtno ure še in dober boš; tla so krhka, jeden udarec in zavalí se kamen náte. — Rebra se ti polomijo, ti vrag vražji!«

Nato dela dalje, a vender ga peče vest in večkrat pogleda izza ovinka po Tincu. Tinec, ki tega pogibeljnega dela ni opazil ni, dela zamišljen dalje, pa ko pride do ónega mesta, kjer je bilo véliko robovje, udari s krampom in zdajci se grmèč usuje célo robovje nánj, najbrž več, kakor je mislil Lovrè.

Zaječal je strašno, zabobnelo je in smrtna tišina je zavladala. Hitro priteče Lovrè, a vidèč, da je zasút Tinec, skoči do konca rôva k zvoncu, ki je napeljan na svetlo v šahtu in dá znamenje, da se je pripetila nesreča. Ročno pridejo rudárji, odkopljejo mrtveca, dvignejo na »šalo« in peljejo na dan. Hitro se je raznesla ta žalostna novica po mesteci.

Vsak je védel kaj pridejati tej dogodbi. Nekateri rudárji so rékali, da so videli óni teden luč v istem rôvu, ko vender nobenega delavca tam ni bilo. Drugi pa, zlasti ženske, imeli so tudi svoje misli. Ženske so pravile, da so čule spomin v tem, da se je ura na cerkvi sv. Barbare »izbila«, in kadar se »izbije«, potem je gotova nesreča.

Žalost je obhajala ljudi, a kdo je najbolj žaloval, kdo je najglobokeje čutil to smrt, tega pač ni treba dostavljati. Jokala je, ihtela strašno; tolažili so jo, a niso ji mogli utešiti srca — bila je takó blizu sreče in sedaj takó daleč od nje! —

Mrak je légal na zemljo, ko so stopali rudárji, opravljeni v črnih svojih oblekah z rmenimi gómbi in kládívi, s prižganimi »jámšaricami« pred krsto Tinčevo. Vsi višji uradniki so bili pri pogrebu in sam načelnik rúdniški je izkušal užaloščeno družino tešiti kolikor mogoče.

Zagrebli so ga, prižgali nekoliko sveč na gomilo in odšli. Jokali so, tesnó jim je bilo pri srci in to noč poletno, dasi je bila takó lepa, ko je mesec takó ljubó razsvetljeval zemljo in so zvezde takó krasno bliskale, ni bilo čuti nikakega speva po cesti; molcé so stali mladeniči v gručah in kmalu se razšli na svoje domóve, prosèč sv. Ahacija, patrona svojega: »Váruj nas takšne smrti!«

Tónica Mlákarjeva potem ni dolgo živela. Srčna bòl ni se dala pregnati in jela je hirati. Lepega dné prve pomládi, ko so se vračale dróbné lástavice iz daljnih deželâ, ko je oživel log in je novo zelenje dičilo zemljo, izkopali so mladeniči jamo tam doli pri sv. Križi tik Tinčevega groba in položili vánjo nevesto mu Tónico.

Dobro se ga še spominjam. Majhen je bil, grdega obraza in star. S seboj je nosil zmerom veliko palico. Kadar so otroci prišli do njega, jeli so kričati za njim: »Lovrè, Lovrè, neumni Lovrè, pès, pès!« in stekel je, kakor béšen, dasi ni bilo nikjer nobenega psa. Če so ga pa mladeniči dobili, spravili so ga v gostilno pit. A pri tacih prilikah je vriskal domóv gredé, odprl čmerna svoja usta, namežikal in jel hreščé peti:

„Moja piščal je suha,
Mi neče več pét',
Moja dèkle je gluha,
Mi neče odprét'.“

Stanoval je gori »na luži« pri ljudeh, ki so mu bili nekoliko sorodniki.

Takó je životáril leto za letom. Ljudem se je smilil revež, »neumni Lovrè«, otročáji pa so tekali za njim, kjerkoli so ga dobili na óči, in burke so brili ž njim. Toda jel je tudi njemu potekati čas življenja in neko zimo je oblèžal. Izgubil je popolnoma pamet. Blédel je čudne rečí, najčešče pa klical: »Tinec, Tinec, odpústi mi, jaz te nisem hotel ubiti, le poškodovati sem te hotel, da bi ne bil dobil še Tónice.« Ohrópel mu je glas, pa zopet je jel kričati: »Béži, Tinec, béži stráni! Oh, moj Bog, roko mi podaje, oh, primite ga, držíte ga!« —

Ni dolgo ležal. Po jutranji maši, v nedeljo je bilo, zapel je mrtvaški zvon, oznanjujoč, da je nekdo »sklenil«. Molili so ljudje, gredóč iz cerkve zánj: »Bog se mu usmili duše!« — Popóldne pa so nesli štirje možjé krsto in v nji Svetčevega Lovréta v mrtváčnico in drugi dan so ga »vbogaimé« zagrebli. Ljudje so pa rékali: »Ta ga je ubil ónega Tinca in nihče drugi. Saj ni mogel slišati njegovega imena in na smrtni postelji je takó čudno blédel o Tincu in Tónici.«

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal Anton Svetek.

(Dalje.)

u dobim povelje z dvanajstimi možmi odriniti dalje proti stražam že razpostavljenim ter preiskati okraj v bližini taborovi. Grem, toda ne najdem ničesar sumnjivega.

Pri véliki straži, kateri je bil načelnik tovariš, dober mi prijatelj, počijem. Ta me povabi na večerjo, katera se kuha v kositar-

nem kótlu na mestu poleg straže. Vse bi bilo dobro, če bi le Jupiter Pluvius nam bil naklonjen. Med gromom in bliskom obsuje nas ta lokavi mogočnik s takó gostim dežjem, da v hipu ugásne ogenj pod kótlom. Zavoljo deževnih debelih kapelj izgine iz kotla mastna juha in ukusna večerja gre po vodi —! V tem prikorači siv starček in povabi mene in mojega tovariša v »kuču«. Greva tja, a kakšen pogled! Tu vidiva štiri prazne stene, sredi kočé tli ogenj, okoli njega sedí družina, v kotu na desno in na levo tičita konj in krávica. Tu in tam padajo pogoste kapljice od lesene strehe na hišna tla.

Vprašava kmeta, zakaj si ne popravi strehe, a ta odvrne: »Ne pusti mi aga, kad bi on vidio, da je moja kuča dobra, popaliti ju hoče odmah; da, gospodine, mi raja pa nesmemo činiti ništa«.

Mladica prigovarja nama, da bi sédla, a midva se zahvaliva rekoč, da nama je ljubše stati; kajti bala sva se, da ne dobiva kakih mnogonožcev pod svoja plašča. Napósled nama pripravi črne kave. Pozorno sva opazovala, kakó kuhajo Bošnjaki svojo kavo. Mladica poišče čašice; takózvane »finžale«, napolni jih s kropom, strese vánje nekoliko drobno semlete žgáne kave, poseže v nédrije, privleče kos umazanega sladkorja, katerega razdrobí in precěj obilo strese v posamezne finžale, potem pomeša s prstom in nama ponudi rekoč: »Evo, gospodine, dobra kava!«

»V potrebi lica ne gledí« misliva si, vzameva finžale ter posrka kava iz njih kavo. Kava je bila v resnici dobra.

Zahvalivši se za izkazano gostoljubnost ostaviva kočó in jaz se nemudoma vrnem v tabor.

Od dvanajstih móž izgubil se mi je jeden. Prišedši v tabor pozvém, da tam že delj časa spí.

Oglasim se pravilnim pétem, naznanim svoj povratek poveljniku taborovemu in potem grem na svoje mesto k četrti stotniji.

Zdaj pa, kaj je z večerjo? Strežáj mi prinese polno skledico riža in mesá. Hlastno pojém in potem léžem na gola tla zadaj za svojo stotnijo. Nad menoj iz oblakov lije, pod menoj teče voda, a utrujen spim sladko spanje. Le prezgodaj naznani trobár, da vstanimo.

Res zgodaj je. Zemljo pokriva še tema. Črni oblaki, v jednomer lijóci obilo dežja na nas, tikajo se témena »Kozare planine«. Goste megle se vlačijo ob vznóžji in po presedih pred nami ležečega pogorja. Hermetični oklep deževnih orjakov na obzoru ne daje nam nádeje do boljšega vreména. Polagoma prihajajo vélike in stranske straže v tabor. Ko se čete vse zberó, odrinemo, okrepcávši se s toplo juho, dalje proti Banjiluki prav do kočé mokrí!

Če nam je bilo včeraj pogoltniti čuda prahú, pregaziti nam je danes mnogo blata zlasti v razpokah planinskih, po katerih se ne daleč od tabora že zavije ožja in slabejša pot. Prišedšim do vasice Derviš razprostrè se nam okolica v precejšno raván, tudi cesta je vedno boljša, ipak se jamejo vzdigati oblaki ter počasi izginó na obnebjí. Zlati solnèni žarki obsijó nas, tu in tam iz Banjeluke na turških mošejah in minaretih zablísne pólumeseč.

»Kozara planina«, široko pogorje v Krájini, leží na severo-zahodni stráni Banjeluke. Čudovito gosto porastena ima dokaj pralesa. Na južnem njenem pobočji se izpuščajo nebrojni hudourniki v potok »Gomjenica«, mimo katerega teče jedina bosenska železnica iz Dobrlina v Banjoluko. Železnico smo našli v jako slabem stanji. Njen tir je bil na mnogih krajih porušen, veliko mostóv razdejanih, železniško prometno orodje je bilo pohabljeno. Vse to delo vstaške raje z leta 1875. in 1876.

Iz poročil o vstaji v omenjenih letih vémo, da je bila »Kozara planina« vstašem varno zavetje, ki so tu dokaj preglavice delali turški oblasti. Petar Babić, strah in groza Turkom, prišel je tja leta 1876. zapustivši z žalostnim srcem ujetega Ljubobratíća, kateremu je bil jeden najspretnejših in najsrčnejših četovodij. V skrivnih kotih in volkostéčinah »Kozare planine« združil je Babić rastresene vstaše v četo prav po vojaških načelih izvežbano in dobro oboroženo, in spremljal begune-kristjane na avstrijansko mejo ter jih branil turških napadov.

Peter Babić se je pridružil za turško-srbske vojne srbskemu polkovniku Despotoviću, da bi ga podpiral s svojo četo. Toda po prvi turški zmagi se je vrnil zopet nazaj v »Kozaro planino« in je nadaljeval samarijansko svoje opravilo.

Koncem julija leta 1876. odpotuje s »Kozare planine« nenavadno velika množica bosenskih begunov v spremstvu Petra Babića in srečno dospè do Dubice. Bodisi, da je kak izdajalec ta prehod begunov na avstrijanska tla naznanil turškim vojakom, bodisi, da ga je turško vojaštvo izvohalo po naključji; baš ko beguni stopijo v čolnice na Savi pripravljene, zaleze in napade jih močnejši turški vojaški oddelek. Babić brani neprenehoma svoje varovance in stoprav ko odpluje zadnji čoln preko Save, umakne se turški sili. Ali v tem hipu ga ustrelí turški »asker« — vojak — v nogo in kroglja mu, obtičí v stegnu. Srečno pa uide turški osveti, gre hitro čez mejo na avstrijansko zemljo in se dá tu ujeti po Avstrijancih, ki ga pošljejo v Celovec v zápor, dokler je trajala vstaja v Bosni in Hercegovini.

Čez »Kozaro planino« smo korakali malone takó, da nam je sijalo solnce navpik. Pol ure hodá pred Banjoluko se ustavimo, toda ne, da bi si počili in se okrepcali, ampak da se nam dadó primerni ukazi, kakó postopati proti mestu, ako bi se našemu uhodu uprlo. Vojvoda Virtemberški pošlje v mesto parlamentêrja s poveljem, da se mora mesto udati brezpogojno, ako ne, moralo bi se vzeti s silo.

Na povratek parlamentêrja smo čakali več nego póludrugo uro.

Sedaj pa prijašejo iz Banjeluke v praznični obleki kajmakam (načelnik), kadi, muktar (župan), na čelu jim parlamentêr, v spremstvu mnogih mestnih dostojanstvenikov, in prinesó kruha in soli v znamenje prijateljske udanosti. Vojvoda Virtemberški jih vsprejme prisrčno, zagotavlja jim blagohotno svojo naklonjenost, takoj potrdi vse meščanske in vérske pravice ter obljubi, da bode naša vojska jim čuvala življenje in imetje in da se ne dotakne nikogar, ako se ne protivi našim odredbam. Mogočni car avstrijski je poslal svoje vojake, da po bratovsko sežejo v roko Bošnjakom in Hercegovcem, ukazal je zasesti deželo, da se povrne vánjo mir in blagostanje.

Banjaluški veljaki, osupli o takó prijaznem vsprejemu, uklanjali so se vojvodi po turški šegi križemrok ter avstrijskemu carju prisegli pokorščino in zvestobo, česar pa malo dnij pozneje, ko so Banjoluko zavratno napali, vstaši niso držali.

Na to se nam zatrobi »naprej!« Godba zaigra cesarsko pesem in z razvito zastavo, vojvoda Virtemberški sredi banjeluške inteligencije nam na čelu, napotimo se v mesto. Na vhodu nas čaka vse polno ljudstva, ob stranéh ceste zale deklice-kristjanke z zelenimi vejicami v roki.

Posédemo mesto, tamošno prav prostorno vojašnico, močno utrjeni grad, v mestu in okoli mesta razpostavimo potrebne straže.

Banjaluka šteje blizu 8000 duš. Mesto je staro, ob véliki cesti nad pol ure hodá razširjeno. V njem je vse umazano, kar vidi okó, in dokaj ovčarskih psov se pója po ulicah — jedina sanitárna policija v turških mestih. Vélika cesta in tudi stranske ulice so porušene na mnogih krajih, zanemarjene pokriva gosto blato zmešano z debelim cestnim kamenjem. Sredi mesta je »bazar« — trg. Tu je precéj živahno življenje in ugodna prilika, ogledati si v bazaru nam še nepoznane turške šege in opravila.

V prodajalnici na tleh čepí turški trgovec pušèč tobak iz čibuka po dolgi cévi. Ne briga se kar nič za mimogredoče ljudi in stoprav po glasnem izzivanji se vzdigne ter posluži z vprašanjem: »Šta hočeš, komšja?« Na odgovor, katerega Turčin ni razumel, ne zljubi se mu,

da bi še povprašal za pojasnilo, ampak odvrne takoj: »Nejma ovde ništa«. Zjutraj, opóludne in na večer si prinese v ploščeku čiste vode, s katero si umije obraz in svojo do čistega obrito glavo, potem nogi, umazano vodo pa iz prodajalnice neposredno zlije na cesto. Zjutraj ob devetih, opóludne in zvečer ob šestih moli svojo molitev. Takrat sedi navadno sredi prodajalnice na prtju, kakor okamenel kip, in ne dá se motiti od ničesar. Obratno je trgovec Srbin jako marljiv v svoji prodajalnici in tudi jako prekanjen! Če se mu približaš, ne pustí te od sebe, dokler ti ne pokaže vseh svojih dragocenostij in ti ne dokaže, da je njegovo blagó najfinejše in najcenejše.

V Banjiluki sredi mesta se nahajajo tudi nekatera lepša, po naših načrtih sezidana poslopja, isto takó pár »hôtelov«, v katerih se trži po našem. Meščani so večinoma trgovci. Razpečavajo razno blagó domačih pa tudi tujih zdelkov od platna, sukna in galanterijskih. Kupčujejo tudi z živinó, zlasti z dróbnico, po katero semkaj hodijo mnogi avstrijsanski prékupci.

Dasi je obilo lesá v bližnjih prastarih gozdih, ne pečajo se Banjalučani z lesno trgovino, mislim, da še za domače potrebščine si sami ne pritrivajo dovolj lesá iz svojih gozdov. — Prvi bataljon 17. pešpolka preide mesto do nasprotne strani in se ustavi na jugu, da poskrbi predstražam rezervo.

Pri vходу v mesto pridruži se nam mlad dvajsetleten dečák, katerega je najbrž privabila naša nepoznana mu godba. Korenjaku od nog do glave, širokopléčemu in lepóličnemu dečáku vidi se, da je pravi sin prirode, a zopet prikazen, kakeršne mi domá na ulicah ne vidimo vsak dan, kajti oblečen je popolnoma takó, kakor je bil oče Adam v raji! Dečák je korakal z nami skozi mesto in provzročil našim vojakom dokaj smehú in šale. Dečko pa je bil blazen in turško oblastvo se niti toliko ni brigalo zánj, da bi ga vsaj nazega ne pustilo pohajati po ulicah.

Po noči tistega dné — 31. julija — iti mi je patrolirat po južnih zakotjih banjeluškega mesta. V tèmei po nepoznanih potih grem z dvanajstimi možmi iz mesta čez pólje in travnike do potoka »Crkven« in preiščem kraj ob vznóžji hriba, na katerem stoji mestni grad. Mirno je vse, noč tiha, nebó gosto pokrito z oblaki. Ponočno tihoto moti jedino šumenje po mnogih majhnih slápih deróče vode.

Káj mučno delo je takšno ponočno patrolovanje na tuji zemlji, mučno tem bolj, kadar je človek počitka in spanja potreben. A tudi nevarno je. Vsak trenutek se človek zadene na plot, na násip, na drevó, na skalo in spotika se često nad malimi krtinami. Hkratu

smo ležali v jarku in pobirali rahle svoje kosti. Akoprem smo pretipali skoro vsako stopinjo pred seboj, vendar se nobeden ni povratil, da ni imel rogú na čelu ali pa trna v dláni.

Vrnivši se najdemo kmalu véliko cesto, po kateri nam je mogoče naravnost priti v stanišče 1. bataljona nazaj.

»Stojte!« zakričí zdajci spredaj korakajoč vojak: »Tu je sovražnik«. In res se čuje na obéh straneh ceste za plotom škripanje z zobmi, ter opazujemo počasno premikanje črnih pošastij. Kaj je to? Vidimo, kakó se prikazni polagoma plazijo tik plota, kakó tu in tam nekdo pogleda skozi plot in se takoj skrrije nazaj. Kaj je tó? Je li tó zavraten napad, nam namenjen? Velím vojakom napeti peteline, sprednji patrolji pa, da zleze čez plot ter da opazi nakane sovražne druhali. Dva vojaka brzo preskočita cestni jarek in si poiščeta kraja, s katerega si nekoliko časa skrivno ogledujeta sovražnikovo početje. Ne dostaje jima dosta časa, kajti sovražne prikazni si že iščejo primernih krajev, da preskočijo plot.

Torej, puško kvišku, in hajdi čez mejo; plòsk, plòsk, strašna zmešnjava med sovražniki. Zdajci »horribile dictu« vrže se črna tolvajska tolpa na — cesto, prestrašena se rasprši in v brzem teku se nam umakne v mesto. — Lačni turški psi so glodali za plotom kosti, katere so nam popóludne ukrali pri menaži.

Gremo dalje in kmalu smo v svojem stanišču. Mnogo smehú je bilo tu in dôkaj dovtipnih šal med tovariši zadelo me je, ko sem poročal o čudovitem ponočnem sovražniku. Dokaj se mi je čestitalo na nevstrašenem postopanju, psi pa so se pomilovali, da sem jih motil pri prvi po Avstrijancih jim pripravljene slastni večerji.

Take in jednake burke smo uganjali vso noč do jutranje zore sedeči okoli taborskega ognja. Z néba je pršilo v jednomér in gósti drobni dež nas je premočil zopet do kože.

Drugega dné nas denejo v véliko vojášnico, da se nekoliko okrepčamo in si posušimo premočeno obleko.

Kaj čmerikasto pa je bilo nebó naslednjega dné, ko smo se zarana jeli zbirati pred vojášnico na daljno pot. Sploh nam je neusmiljeni Jupiter Pluvius nagajal, kolikor je mogel.

Pustivši malo posadko štirih stotnij 22. pehótnega polka pod poveljstvom generalmajorja Samca odrinemo iz Banjeluke. To malo posadko je, kakor znano, dné 14. avgusta napalo 4000 vstašev. Posadka pa jih je hrabro odbila. Prihiteli sta ji samó dve stotniji 16. pehótnega polka s štirimi topovi iz Berbira na pomoč.

Slavno omeniti mi je iz tedanjih časov vrlih oo. trapistov v samostanu blizu Banjeluke. Vso zalogo vinskih kletij so prepustili našim vojakom in ti so bili po takšni gostoljubnosti jako dobre volje.

Pri odhodu iz Banjeluke dné 3. avgusta tudi na potovanji je lilo ves dan. Mokri do kostij proti večeru pridemo v tabor in prenočimo poleg vasice »Dobrinja«. Drugega dné nas pelje pot do »Han Čadjavice«. Vedno mokri, po opolzli cesti korakajoči, utrudili smo se kaj zeló. Živo se spominjam, kakó sem želel in se veselil v taboru pri »Han Čadjavici« par požirkov dobre gorke juhe in postelje čeprav na mokri zemlji in pod milim nebom postlane. A človek obrača, Bog pa obrne. Niti želja niti veselje se mi ni izpolnilo. Bataljonski pobočnik mi prinese pismen ukaz, da mi je prevzeti inspekcijo 1. bataljona, s katero službo je v zvezi nadzorovanje prednjih póljskih straž. Tekom noči se morajo pohoditi vsaj po jedenkrat vse straže, treba torej nemúdoma se posloviti, veleva mi ukaz. Ti sveta pomagalka! mislim si, je li to gorka juha, je li to dobra postelja? »Koliko straž je razpostavljenih?« vprašam pobočnika. »Na póludrugo uro razširjenem okrožji zmatram njih število dvanajst večinoma v gozdu stoječih,« odvrne pobočnik. »Dobro, komšja«, rečem tovarišu. »Spavaj sladko«. »Bog s teboj, braču mi«, odvrne pobočnik in z glasnim klicem »Na svidenje!« izgine mi izpred očíj na urnem šarci.

Grem k taborski véliki straži. Tu mi dá načelnik malo črne kave in v spremstvo devet móž. Oglasim se še pri svojem bataljonskem načelniku, istotako pri stotniku g. S. in potem se napotim v gozd iskat in preiskat prednjih póljskih straž. Noč je črna, dež neprestano pada. Pot v gozd pelje na pobočji hriba, steze so opolzle in goščavje tako gosto, da moram često rabiti ostro sabljo ter presekováti močno zapletene veje. Večkrat se mi izpodrsne in moram pobirati svoje kosti. Steklена naša svetilnica, jedina pomoč proti temi, izročena spretnemu vojaku, služi nam dobro. A smole je bilo v Bosni preveč. Zaman, nesrečni vojak pade in svetilnica se razdrobí. »Štorklja!« zakričim mu, »si li mislil takó olajšati svojo nalogo, da bi ti ne bilo treba nositi svetilnice, ali še celó misliš, da se radi tega ustavimo? Čakaj, nerodnež, če ti meni nečeš svetiti po noči, pa bodem jaz tebi po dnevi.« Na to korakamo dalje in si pomagamo s piščalko (»Signalpfeife«). Piskamo, piskamo in čez dolgo časa se nam oglasi spredaj na desni zvižganje jednako našemu pisku. Gremo za zvižganjem in kmalu pridemo do prve póljske straže stoječe na razpotji. Ogledam si jo in ko mi načelnik naznani, da je vse v rédu, idemo dalje.

Zgodí se, da v prelazu skozi gosto grmovje izgubim naóčnike. Čutil nisem, kdaj so mi pali, stoprav ko si hočem obrisati raz čela pot, zapazim, da jih ni. Spremljajoči me vojak — bil je baš óni štor-kljež, ki je razbil svetilnico — po mnogem trudu prižge žveplenko in na pogled zapazi na veji viseče in bliščeče se naóčnike. Varno se splazi do tja, vzame jih raz veje in meni izroči. »No, dobro si jo ukrenil, Janez,« rečem mu, »ti si že spreten vojak, pohvaliti te moram jutri tvojemu stotniku. Zdrobljeno svetilnico naj zlódej vzame, samó da imam svoje naóčnike.«

»Počijmo zdaj malo!« velim in se ozrem nazaj po svojem spremstvu. »Ali ste še vsi?« — »Ne vémo, gospod poročnik.« »Naj pové vsak svoje ime!« Zrimšek, Belec itd. čujem, skupaj samó pet imen. »Kje pa so drugi?« — »Ne vémo, gospod poročnik«, odgovoré vojaki. — »Ti so govéda«, zakričim, »ki ne vedó, da velja naša moč v združbi. Zapiskajte jim, da pridejo za nami.« Potem se posvetujem s prostaki, kaj nam je početi, ako smo zašli. Reči moram, da so jo prav dobro pogodili in jednoglasno predlagali, naj ostanemo tu, kjer smo, dokler ne napóči dan. Nasvet razumnih prostakov je dober, mislim si, in potem ukrenem. Poiščem si mesta in sódem na staro podrto bukev, vojaki okoli mene. Stisnjeni v plašče svoje, kapuco čez glavo, čuvamo.

(Dalje prihodnjíč.)

Po nôči.

Nebrojno zvezd z neba višine
 Obseva zemeljske daljine;
 A kdo uprè okó
 V visoko to nebó?
 Povsod tihota . . . vse počiva . . .
 Sèn sladek vsako bitje sniva.
 A snivam tudi jaz?
 Ne; nežni tvoj obraz
 Ne dá mirú, ne dá pokoja.
 Smehljáj, pogled, milina tvoja
 Takó v srcé mi vtisnila se je,
 Da več pozabiti ne morem te.
 Pri postelji mi luč gori,
 A v srci poezije vir

Lehkotno in ljubkó šumi.
 Čuj! vedno večji je nemir:
 Že vró mi vérzy iz srcá,
 Oj, vérzy slave tvoje
 In srčne bóli moje.
 A pómlad cvétna ti gorá —
 Ne čuješ, kar mi pesem peva,
 Ne odgovarjaš, ni odmeva.
 Nagiba se mi glava,
 Utrujena miruje krí,
 Srcé počiva, spava . . .
 Oj, zvezde jasne vé noči,
 Oj, le svetló svetíte,
 Sèn sladek náme zlite! . . .

Ivan Pogodin.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

II. Poljansko kolo.

c.

Kolo v Predgradu.

(Dalje.)

Po nevšečni nepriliki završilo se je to kolo v zadnjem zvezku prerano. Po predzadnjih dveh vrsticah tega spisa na str. 500 čitaj dalje:

8.

Puška puče¹⁾ iz drugoga kola

I ubije Ivana junaka.

Igraj kolo dva luga zelena!

„Niso“ ono dva luga zelena,

Več je ono „ta“ zvezda danica,

Na nji kola²⁾ Marija divica,

Sinka Boga naručaj držijo.³⁾

Pomozi Bog, pomozi Bog!

Nápi(j) meni, a jaču tebi.

Navada je po svedokovih besedah »kolo igrati« (v Predgradu) o veliki noči, o binkoštih, na svetega Janeza krstnika god, o božiču (»o božiči«), na sv. Štefana, na sv. Janeza,⁴⁾ na sv. tri kratje in na novo leto.

Zanimljiva in jako važna za našo razlago je svedokova opazka, da si izbirajo dečáki neveste ali odrasle déklíce za ženitev po navadi samo v kolu,⁵⁾ (kakor se znanijo po vélikih mestih gospodiči z gospodičinami na očitnih in neocitnih plesih po dvoranah ali sobanah).

¹⁾ V matici bilo je že prav tako napisano hrv.-srb.: »puče«, potlej pa z isto roko „popravljenoe“ t. j. pokaženo tako: »puči«. — Premotilo je pisalca najbrže nsl. lice: »póči«.

²⁾ Od hrv. »kolati« = nsl. sukati se (kreisen, sich im Kreise drehen). Pogrešam tega glagola pri Vuku; rabi pa i Žumberčanom (»Vlahome«).

³⁾ Namesto: drži. Spomina je vredna ta posebnost, da se govori tù tudi o Mariji devici v 3. množni osebi, kakor govorimo Slovenci o takih osebah, katere posebno poštujemo, a vendar svetunike in svetnice, [tudi Marijo devico], dà, celò Boga tikamo po stari navadi. Prim. tudi str. 498 (6).

⁴⁾ Ivana evangelista (27. decembra meseca).

⁵⁾ Po matici: »Navada je le takrat, kadar se kolo igra, de se dekleta fantjam (sic) dopadeta (sic), in fanti dekletam takrat, kadar je kolo, si fanti dekleta za ženitvo izbirajo navadno«.

Po tem se vidi, da pesmi, ki smo jih imeli v mislih iz početka, niso izmišljene povse, nego da se oslanjajo na resničen naroden običaj, ki se vrši med Belimi Kranjci pri Poljanah (oziroma: v Poljanah) še dandanes.

Navadno se tudi v Predgradu začne kolo igrati »šele po večernicah« t. j. ob 3. ali 4. »popoldan« ter se igra do 8., do 9. ure zvečer; a na sv. Ivana (tu »Janza«) evangelista¹⁾ začnejo préej ob »pol enajste ure ,pred poldan', ter igrajo do dveh ,popoldan'«. ²⁾ Potlej gredó (»grejo«) južinat; po južini, ob treh ali štirih³⁾ začnó (»začnejo«) pa zopet ter igrajo do 9. ure zvečer.

Če je lepo vreme⁴⁾, pridejo tudi drugi ljudje z vseh stranij kola (»kolo«) gledat, ne samo iz druge vasi, nego celó s Hrvatskega (»is hrvaškega«).

»Navadno je«, dodaje naš svedok, »de enkrat ,skačejo', kedar kolo igrajo, in spet počasi okoli ,kolajo' in pojejo vsake vrste pesmi in tudi druge pesmi, in se veselijo.«

Na sv. »Janeza krstnika dan ali god« je pa taka navada: Zvečer ob 8. uri se zberó (»zberejo«) iz vse vasi dečáki (»fantja«!) in dekleta, vzamejo najprej (»narprej«) voz, in s tistim vozom »grejo in začnejo prec od kraja vasi po hišah drva zbirat(i)«. Vsaka hiša mora nekaj (»nekej«) drv dati; če ne, vzamejo si jih dečáki sami. Po vsi (»celi«) vasi pobirajo drva od kraja do konca vasi. Potem odpeljejo tisti (»otpelajo tista«) voz drv četrť ure daleč (»deleč«) od vasi blizu ceste na »eno« trato, in naložijo ter zakurijo ogenj⁵⁾ »strašno, strašno velik in pri tistem ,ognji' kolo igrajo, . . . tudi plešejo in se veselijo ter različne pesmice popevajo vso božjo noč do belega dne, vsi skupaj«. ⁶⁾

Tudi iz druge vasi pridejo dečáki kola (»kolo«) gledat, pa le tisti, »kteri se imajo dobro skupaj« z domačimi fanti, in kteri se upajo priti. Drugi ne smejo priti, zato ker se préej pokarajo (»skregajo«), napósled (»nazadne«) še stepejo; ali to se malo kedaj (»kdaj«⁷⁾) zgodi.

Kedar je že ogenj zakurjen, ondaj (»takrat«) se začne kolo, ki je »strašno veliko« — iz vse vasi dečáki (»fantje«) in dekleta, ki po-

¹⁾ Prim opazko na str. 551.

²⁾ V matici uprav: »do dveh urah popoldan«.

³⁾ V matici: »ob treh ali štereh urah«.

⁴⁾ V matici: »čeje leipo vrejme«.

⁵⁾ V matici tù: »ogein«; (pozneje pa: »pri ognji«).

⁶⁾ V matici: »in vsake sorte vrsne pesmice pojejo celo božjo noč usi ukup fantja in dekleta«.

⁷⁾ Metličan izgovarja razločno: »kđaj« s poluglasnim, naglašnim è (e); zato pišem tudi: »kedar« (a ne »kadar«).

pevajo vsake vrste pesmi¹⁾; »ampak jest' bom«, veli naš svedok, »le ano pesem izpisal, katero nar pred začnejo peti«²⁾

Sveti Ive kres nalaga
Na Ivanje »zvečer na večer«,
'Si kresniki na kres dojdo
Na Ivanje zvečer na večer.
'Si kresniki in kresnice
Na kres dojdo na Ivanje.

[Na Ivanje zvečer na večer³⁾];
Samo nije rože Margete
Na Ivanje zvečer na večero.
Roža Margeta doma se spleta
Na Ivanje večer na večero.

Zbiraj se, zbiraj, lipi zbor,
Pojdmo v kolo, dragi moj!
Malo cupni, malo lupni.⁴⁾
Da se trese celi dom!
Z okom se vni, grlom pevni,
Nogom skoči kako grom!
Noga lahka, srce zdravo,
Kolo leti kako »djavo(l)«⁵⁾
,Poskočice' djevojčice,
,Kaj' so htele, to so i⁶⁾ smele.

9.

,Daj' nam brate — ?) piti
,Dej' nam iz vrča vina uliti⁸⁾
Poj (d') sim⁹⁾ brzo pa natoči
Da nam bratja bol(j) poskoči.
Jasno je nebo široko,
Žarko je sunce visoko,
Moja draga je daleko
U¹⁰⁾ sred kola u¹¹⁾ popreko,
Preko gleda na mene
I na ovu do¹²⁾ mene.

Hvatajte se kola toga,
Od višnjeg' je ono Boga;
S rukom drži bratac brata,
Blizi srca njega hvata.
Muzik¹³⁾ svira, srce dira.
Kolo, kolo muzik svira,
Noga zemljo¹⁴⁾ ne dodira.
Dajmo, brate, ijujuju!

10.

Momci čili podvikuju.
Muzik svira, ne da mira,
A još više djevojčice,
,Njihe' oči i nožice.
,Dej, brate, ijujuj!
Kteri bi takov momak bil,
Ke (ki) se ne bi pošalil?

1) V matici: »in tudi pojejo vsake sorte vrsne pesmi«.

2) Malo poprej čita se v matici: »navada je nar poprej tola pesem peti«. (Tako: »stola« nm.: »sto-le«) pravijo v takih slučajih mnogi Gorenjci) Pis.

3) V matici izpuščena je menda jedna vrstica; kajti ondi čitaš (soper mero) tako: »Na kres dojdo na Ivanje zvečer na večer«.

4) Prim óno »dubrovačko': »hopa, cupa, skočmo bolj«, ... ki se čuje tudi v Lonji (v Posavini), »Arktiv« VII 287.

5) Vrag (hudič).

6) Ta i je odveč

7) [vina?]

8) Pravilneje bi bilo: »Daj nam 'z vrča vina vlitie«.

9) V matici: »Poj sum«.

10) In¹¹⁾ v matici v.

12) Tù »do« = polag (poleg).

13) V matici tû: »muzikant«, ki je pa je za »osmerca' malo predolg; a malo niže čitaš tudi v matici dvakrat pravilno: »muzik (izr. muzik) nm.: »muzikant«.

14) Nm.: zemlje. Tudi v srbskih narodnih pesmih čitaš pogostem kazalnik ali tožilnik (acc.) namesto zanekalnega roditelja (genet. negationis).

Veselje priklopilo je do vrhunca. Zato prijatelj! ne čudi se, da se je baš v zadnjih treh vrsticah malo pokvarila — méra; kajti o taki priliki pévec, vès v ognji, ne utegne šteti . . . zlogov na prste, kakor ti.

»In to je use resnica, kar je tukaj popisano, in ‚glih takú‘ imajo navado.« — S temi besedami završuje stoprav drugi naš svedok, Jure Ráde iz Predgrada, svoj zanimljivi popis. —

Gledé jezika v poljanskem kolu, treba pritrditi Kobétovim besedam (str. 415), in to za sedanjo dóbo s tem popravkom, da se popevajo v »poljanskem kolu« pesmi večinoma v srbsko-hrvatskem narečji, pomešanem kolikor toliko s slovenskimi besedami in oblikami. Po oblikah: »lipi (zbor)«, »divojak« (gen. pl.) v 1. oziroma 2. kolu poljanskemu (str. 493), »ki« (494) v 3. pesmi pa sodimo, da je — kakor v Metliki —, tako tudi v Poljane najprej dospelo hrvatsko (čakavsko) kolo, s časom se mu pa pridružilo tudi srbsko.

Beseda v igri: »Most«, ki ne spada vprav v »kolo« je pa, kakor v Metliski igri istega imena, slovenska (razven nerazumnega: »Brojeli broj bronjke broj«); slovenska je tudi 2. pesem (str. 493):

»V našem polji zlata jablane«.

Po pobožnih pesmih, ki se vrsté s posvetnimi, vidi se krščanstva velik vpliv, kakor v naslednjem »žumbersku kolu« — tudi v »poljanskem«.

Izvirna in prekrasno povedana je v tém kolu tudi národna misel, da je kolo uprav od »višnjega (t. j. najvišjega) Boga«, dočim bomo slišali skoro, da ga je nekdo izvajal celó — od vraga, a posredno . . . od Turčina.

II. Kolo na Vinici in po njeni okolici.

Razglasil je bil dr. E. V. po lanskem »Slovanu« (str. 380), da se tudi okrog Vinice, kakor povsod ob Belokranjski Kolpi igra še »kolo«, posebno o božiču, da mu je pa gosp. Fr Trošt, nadučitelj na Vinici, poslal nekoliko »pripevek« k igranju, a brez izjeme same četverovrstne gorenjske in koroške, ki jih je utegnil tam zatrositi kak krošnjar, da pa drugod popevajo v »kolu« menda še prave domače popevke. — Zato sem istega vrlega narodnjaka, gosp. Trošta, letos pismeno naprašél in res tudi naprosil, da je blagovolil še povpraševati na Vinici in okoli Vinice po pravih národnih pesmih te vrste. Uljudni gosp. nadučitelj priobčil mi je napósled več nego sem si bil v nadi. Bodi i njemu zaslužena očitna hvala za to.

Po njegovem poročilu igralo se je nekdanj »kolo« na Vinici na malem holmci »na Majeru«, in to o božiču in naslednjih praznikih, vselej po večernicah. Nekaj jih je plesalo na prostoru, napravljenem vsred »snežne gladine«; a drugi so gledali ter se zabavali¹⁾ z različnimi opazkami o plesalcih in plesalkah.

»Petje« — piše gosp. T. — »bilo je mnogovrstno, a le malo tega sem mogel zaslediti«.

Pravo kolo so igrali še okolo in do leta 1870, a zatrla se je, in to največ z vplivom častite duhovščine, kateri so gotovo neugodne bile kake »nerednosti«.

V starini bilo je sicer nekoliko izvornih pesmic pri tej zabavi, a to že pred več nego 30 leti, dočim so se pozneje popevale »navadne narodne popevke«, kakeršne so n. pr. Vodnikove okrogle in druge. Ena izmed starih začenjala se je tako:

1.

Mera: —v | —v | —v | —v
—v | —v | —v | —v

»Hajdi, hajdi, draga moja,
Hajdi brzo, milena,
Kolo igrat, duša draga,

L'jepa ti, devojčica!²⁾
Igraj brzo i veselo,
Mlada moja rožica!«

»Dalje« — veli gosp. T. — »nisem mogel spraviti«.

»V sosedni fari še zdaj plešejo kolo — na Vrhu, — a samo po 4 do 5 parov, in to ženske in možki, a ne ravno, da bi jih bilo enako število;³⁾ pesem je pa »sedanja narodna«.

»Národne v »kolu« so tudi te:«

2.

Mera: —v | —v | —v | —v

Fantič pride pod okence,
Potrkal je na polkence;
Mamka pa prav'jo, kje je ključ,
Da grem — po luč.⁴⁾
Fantič se je svetlobe bal,

Klobúk si je na glavo d'jal.
Fantič pride na sred vasi,
Zavriskal je na vse strani;
Mamka pa prav'jo: fant gre v vás,
,Ki ima — lep glás.⁵⁾

¹⁾ Po našega gosp. svedoka svedočbi rabi Viničanom glag. »zabavljati (komu) za nemški: necken, schimpfen, spotten; »zabavati se« pa za nemški: sich »unterhalten«. (Hrvatom in Srbom znači pa »zabavljati se«: sich unterhalten.)

²⁾ »L'jepa«, a vender »devojčica (nm: djevojčica).

³⁾ V prvem dopisu poročal mi je gosp. T., da igrajo »kolo« na Vinici, na Vrhu in po bližnjih vaséh dečáki (»fantje«) in dekleta vkupno na božič in o svetkih«, da se je pa ta navada v tem času opustila že močno.

⁴⁾ Pravilneje bi bilo: »Da grem [précej po svetlo] luč«.

J. N.

⁵⁾ *Ki* nm.: ker. Zarad mere mislimo si pa tako: »Zató ker, 'ma takó lep glás«.

J. N.

3.

Mera: 0 - | 0 - | 0 - |

Visóke sò goré,
Zeléni travniki,
Pa gládke sò stezéc,
,Kod' mi moj fantič gré.
Petelinček ¹⁾ je zapél,
Daníca je prišlá;
Fantiček slóvo vzél,
Se dèkle jókala.
Molči, molči ljubica, ²⁾
Se bomo videla;

Pod tvojim' okenci
Se trav'ca zeleni.
Na glavci klóbuk 'mam,
Za njim pa ,pušec' lep
Ta pušec tako lep,
Da ga mógel cesar vzét'. ³⁾
Hribci zdaj odganjajo, ⁴⁾
Sneg je preč in preč, ⁵⁾
In rožice rastó,
In ní je zíme več.

4.

Mera: 0-0 | 0-0 |
0-0 | 0-

Štiri muzikanti,
Naredite eden marš ⁶⁾
Me bóte spremili,
Ker pojdem čez vás.
V Ljubljano sem prišel,
So m(i) dali nov ,gvaut',
,To' flinto soldačko,
Soldat moram bit'.
Eno dèkle sem imel ⁷⁾
Še mlajšo ⁸⁾ kot jaz

Stanuje na Kranjskem,
Na Laškem pa jaz
Pozdravljena bódi
Ta kránjska zemljá,
Ki nótri stanuje
Ta ljub'ca mojá.
Eno ⁹⁾ pismo sem pisal,
Na dom ga poslál,
Me zmérom skrbélo,
Kakó je domá.

5.

(Mera različna.)

Da sem znala,
Ne bi se udala,
Da je Ivo
Čuden pijan'c;
Pije po noči
Do belega dana

Pak od zore
Do temne noči.
Kad lunica sveti,
On prolazi
K svojoj dragoj ljubici.

¹⁾ »Petelin« pripadal bi tù bolje, a samo zarad mere. J. N.

²⁾ Nm.: »Molč' molči ljubica«. J. N.

³⁾ Nm.: B' ga mogel césar vzét' [= da bi ga mógel césar vzéti].

⁴⁾ in ⁵⁾ Nm.: Hribci odganjajo — In sneg je preč in preč.

⁶⁾ Nm.: »Nar'dite (zagó'd'te) en marš«.

⁷⁾ Nm.: »En' deklè sem imèl« (po gorenjski); a Beli Kranjec greši rajši soper mero nego zoper slovnico. J. N.

⁸⁾ Tù je bila zopet priroda jačja od slovnice.

⁹⁾ Nm. po gorenjski: »En' pis'm sem pisal.«

(Dalje prihodnjič.)

Revež.

Obraz z 1—kega pogórja.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Dalje in konec.)

o deklè ni bilo Bog védi kakó zalo, a vender je imelo obraz, ki se je lahko pogledal, z veseljem pogledal. Mladost, róžna mladost je sedela na tem obrazu, in to je vse káj družega kakor starost, jesenska starost.

Z materjo — vdovo — bivala je v leseni, na pol podrti hiši; húdo revščino sta trli, ali vender bili jezni na ves svet, kakor pravimo. Oče — Bolantáček Miha — umrl je v ječi, ker so ga bili obdolžili, in obsodili, da je vkradel teleta iz hleva. Nekaj let pozneje se je izkazalo, da je bil nedolžen, ali vender je ta obsodba ostala na hiši. Zásé so živeli in se prepirali radi z vsakim človekom, posebno hči je bila osorna in je imela oster jezik v svoji oblasti, da se je bala pred njo še Lovričkova Marúšica, ki je imela strupén jezik, kakor verižasti gad zobé. Če drugače ni bilo, stépla se je celó, ako se ji je očitalo, da so ji bili očeta zaprli.

Ko je Blažè Ančéta ugledal, sramoval se je skoraj: morda je slišala, kakó ga je žena zmerjala in kakó je vpila nánj.

»Na máhu ležiš!« ogovorila ga je. »Čakaj no, sédem k tebi, da bo káj družčine, če se me ne bojiš, ti žalostni srakopèr, ti!«

Glasno se je zasmijala ter spustila kravo, ki je takoj pričela muliti zeleno grmíčevje, tresóč velika ušesa in sekajoč z dolgim repom po nadležnih muhah.

Ančè pa je prisedlo k Blažétu, pogledalo ga nagajívo jedenkrat in dvakrat, da je revežu zatrepetaló srce v prsih. Kaka je vender bila razlika med njením obrazom in med obrazom njegove Luce, katerega se je še v sanjah bal, če se mu je prikazal. »Moj Bog«, mislil si je, »saj ima ženska poseben obraz, in do danes tega še védel nisem! Sedela je sklonjena na zelenih tleh ter si oberóč objemala kolena, takó, da se ji je krilo nekoliko privzdignilo in da je zrla v svetlo solnce belo-nogovična, okrogla njena nožica.« Tukaj je pa res vse lepše, kakor pri moji Luci« — mislil je Blažè dalje, in taka tema mu je prepregla dušo, tema, kakor bi večja na zemlji nastati ne mogla, če bi se vse skupaj, solnce, luna in zvezde zdajci vtrnilo z néba.

»So te li spet?« izpregovorila je zbadljivo, »in ti si poslušal in trpel, kakor bi bil posekan hlod! Udári jo kdaj, če se trga nad teboj!« Pri tem se je skoraj raztogotila in rjavo okó se ji je zablišnilo, prav kakor sokoliču, ki je opazil svoj plen v zelenem žitu. Kakó je Blažétu dobro délo to sočutje!

»Vedno kričé«, odgovoril je zamolklo, »in ničesar jim prav ne storim.«

»Le udári! Le udári!« hitela je Anica, »bodi gospodar!« Odr-gala je z roko hrastičev vršiček in tolkla ž njim po tleh, da je listje frfotalo na vse strani.

»Vidiš, takó-le jo moraš sekati!« In tolkla je še bolj vneto, dokler se ni veja raztêpla.

»Slábo se mi godí, prav res slábo!« vzdihoval je Blažè. Prav hudó ga je pogledala in zakričala: »Čemu pa si jo vzél, táko staro! Prav ti je!«

»Morda je res prestara!« zastokal je Blažè na zelenem máhu. To pa jo je do cela razburilo:

»Če tega za gotovo ne véš, potem naj te Luca le pretepava! Vidiš, svoji kravi pravim tudi Luca. Hej, Luca!« Pograbila je za vrv, vlekla kravo za sabo in se skrila za grmovjem. Tudi Blažè je odšel proti hiši in po glavi so mu rojile njene misli. Stopivši v vežo, moral je že prenesti pravo plóho.

»Dolgo si spal, a jaz se mučim kot Bog na križi«, togotil se je stari sedéč na ognjišči in velik kos kruha používajoč.

»Bog vé, kdaj te bo káj sram! Star si že dosti!« pristavila je žena Luca ter z veliko žlico lovila velike drobitve po veliki skledi, v katero je bila rjave kave do vrha nalila.

»Molčíta že vender!« odgovoril je Blažè pogumno, »do grla sem že sit vájinega večnega klepetanja!«

Zdaj je udarila strela v slamnato streho! Luca je tréščila žlico po ognjišči, in takoj se je postavila pred svojega možá:

»Jaz ti naj molčím, ko je vse moje, ko nič nimaš in si berač!«

Ko Blažè še ni izgubil srčnosti ter jo je še celó s pestjó precéj trdo pehnil od sebe, pograbila je búkov okléšček pri ognjišči in kakor stepnik ga je omahala, da je bil zdajci ves krváv. Tudi stari ji je pri-skočil na pomoč, in združena sta ga popolnoma premagala, da se je moral udati na milost in nemilost. Od tedaj je bil tepen skoraj vsaki dan in Ančétov svét je bil najslabši, kar jih je Blažè kdaj poslušal v svojem življenji. S kostmi, ki so ga prav hudó bolele, in z mesom, ki se je črnilo pod udarci, plačeval je ta svét mnogo, mnogo trdih dni.

Nekega jutra je sekal v gozdu staro smreko. Pot mu je lil po obrazu in vse teló ga je bolelo.

»Upréžen si«, začul je glas za sabo, »in v jarem te je vteknila Luca, da vse poka!«

Obrnil se je in opazil svojo znanko. Ob smreki je slonela in zobala barovnice, katerih si je bila nabrala v predpasnik.

»Malo počij!« dostavila je sočutno, »in nikar se ne péhaj za tuje ljudi, ki te teže gledajo kakor ne vém kaj!«

Ko ji ni ničesar odgovoril, vprašala je ognjevitó: »Ali si udaril? Kaj, ali si jo udaril?«

Kri je zalila lice Blažétu, spomnivšemu se, kakó je bil sam tepen, mesto da bi bil tepel on.

»Saj véš, da to nič ni, Ančè,« odgovoril je rahlo, »takšne reči se ne smejo v hišo uvajati!«

»Ti revež, ti! Ti revež, ti! Da nimaš vender čisto nič srčnosti!« Hudobno se je smijala in s prsti je nosila barovnico za barovnico med bele zobé.

»Danes vém, da nisi še jedel« -- pričela je nekaj časa potem, »ná, jej! Žejen si gotovo tudi, ker tu blizu ni studenca.«

Stopila je k njemu ter mu razkrila pred obrazom predpasnik z modrimi barovnicami.

»Jej, no, ti ne véš, koliko jih je letos!« Lačen je bil, žejen je bil — in res je ségel v predpasnik. Tistikrat se mu je storilo milo pri srci, da imajo tuji ljudje več usmiljenja ž njim kakor njegovim! Léšnikom jednake debele solze so se mu vsule po obrazu in jokaje je izpregovoril:

»Ti ne véš, Ančè, kakó se mi godí, kakó slábo se mi godí! In otròk mi je tudi umrl!« In neprestano so mu sulí léšniki po lici.

»Le ne jokaj nikar, Blažè, le ne!« in takoj se je še Anici raztajalo srce, in ko se Blažè le ni mogel najokati, pridružila se mu je tudi ona. Zgrudila se je k tlom in točila solze iz vse duše. Ko sta si konečno otrnila oči, dejal je Blažè:

»Oj, kakó bi bilo lepše, če bi bila ti moja žena, Ančè!«

Hitro se je vzdignila, da se je vse po zemlji vsulo, kar je imela v predpasniku. Zardéla se je kakor màk v žitu in odgovorila:

»Vidiš, to je zdaj vse prepozno! Ne rečem, da bi te ne bila mogla rada imeti.«

S temi besedami je odhitela pod temáčno smrečje. Blažè se je ojačil in hitel za njó. Ne vé se pa, ali jo je še uhital tistega dné. —

Imeli smo semenj v vasi in pri Polonovci se je trla soba od pivcev in takih ljudij, ki bi bili brez denarja radi kaj popili in pojedli. Muhov Janez si je bil izbral kót poleg peči in mučil je klarinet, pri njem pa je sedel še Zavratárjev Tonče in tlačil je harmoniko v rokah. Oba sta napravljala godbo, da so se vaški psi zbirali pred Polonovcem tulèč proti nebu, prav kakor da je napočil sodni dan. V hiši pa so plesali gorjanci in tolkli s petámi ob pódnice, da se je vse potresalo in da se je vzdigoval góst prah. Vse bi bil prenapolnil, da ni prišla časih domača dekla ter metala iz velikega lonca vodo med plesálce, ne gledé, kam je padalo, ali na tla, ali pa na široka krila plesáلك. Kričali so, napivali si, in vsi so bili prepričani, da lepšega življenja biti ne more, kakor so ga uživali tisti dan v zaduhli in vroči pivski sobi. —

Tudi Četrtníkova Luca je prišla s svojim možem. Prodala je bila prešička na sejmu in sedaj je nosila denar pri sebi. Ples je lju-bila nad vse, in skoraj ginljivo je bilo gledati, ko je lovila plesálcev, ki zánjo marali niso, ker je bila stara in grda, ako je to sploh smeti rêči o kateri ženski. Z Blažétom sta sedela pri mizi in zdaleč zrla na plešóci svet sredi hiše.

»Še plesati se nisi naučil, grdóba!« togotila se je nánj, »in vender bi imela danes takó lep čas, in prostora je tudi dosti!«

»Bo že bolje! Bo žel!« odgovoril je Blažè, ki je na vse drugo mislil nego na ples.

»Hej, Blažè!« zakričal je pijani Frjanček izpred Mosta, »pelji jo no plesat! Kaj se boš skrival, ko jo imaš, da jo v devetih vaséh ni take!«

»Ali te še pretepa vsak dan?« oglasil se je tudi Mihólca izpod Skale, »le počakaj, ko boš ti v njenih létih, tépel jo boš pa ti, to se reče, če ne boš takšen zajec kakor si danes!«

Blažè je molčal, Luca pa se je s celim srcem poprijela Frjanca :

»Pij, pij, Frjan, potem me pa pelji jedenkrat, da se malo zasučeva, ker sva bila prijatelja od mladih nóg!«

»Ako boš dobro za vino plačevala, sem pa že takšen, da me ne bo sram, če se zasučeva!«

Takoj je izpil poln kozarec ter s hrbtom odrinil Blažéta, da je dobil prostor tik Luce, ki je potem vse popóldne dajala za vino, katero je naš Frjanček takó zeló rad pil. Časih sta tudi vstala in prav nerodno zaplesala; posebno smešno se je nosil plačani plesálec Frjan, pritiskajoč z vso gorečnostjo staro plesálko k sebi.

»Ne bodi jezen, sosed!« opravičeval se je Blažetu, »saj si tudi ti časih pri sosedu izposodiš volčca, da moreš preorati njivo. Rajši pa še imam vola kakor tvojo Luco, ha, ha!«

»Pij no, pij no! Potlej pa zapléšiva še jedno!«

Luca je vse pretrpela, samó da je imela stalnega plesálca.

Ko je bilo vse v najglasnejšem hrupu, v največjem veselji, priril se je v sobo stari Véharček, Štefan Véharček, ki so mu dejali tudi »Sraka«, kar pa ni rad slišal. Šival in krpal je po pogorji staro obleko in ljudi je obiral. Vedno je imel polno torbo novíc, katere je prodajal za vino, če je je kdo hotel plačevati.

»Dobro se imate, ljudje božji! Juij!«

Obstal je sredi sobe in vzdigal šibki svoji stégenci.

»Imaš li kaj novíc?« vprašal je Miha izpod Skale; »prej ne dobiš rdeče kaplje, dokler nam ne povéš česa nóvega!«

»Če bi na tvoje čakal, potem bi danes ne védel, kakó se vino pije,« zajezil se je Štefan. »No, pa je tu nekaj poštenih gláv, nekaj móž, ki jih imam rad. Ali že véste?«

»Kaj? Kaj?« odgovorilo je deset glasov.

»Dajte mi piti in potem vas še jedenkrat vprašam: ali že véste?«

Ponudilo se mu je zdajci deset kozárcev, toda Štefe je v ponižnosti svoji izpraznil samó jednega, na zdravje vsem poštenim ljudem, ki za vino dajejo in vdovam in sirotam zasluženega plačila ne trgajo.

»Zdaj pa govóri!« rjul je Miha izpod Skale.

»Šival sem pri Bolantáčevih, pri tistih revah, pri tistih siromašnih ženskah. Sinoči je tisto mlado, tisto Ančè, léglo na klop pri péči, in prav hude bolečine je imelo. Sam Bog nebeški védi, kje je to révišče otroka izteknilo, ko se vender z nikomer menilo ni!«

Posebno ženske so v tistem trenutku iz vseh kotov pritisnile, in najprva Četrtnikova Luca, ki je takoj raztegnila široka usta ter izpregovorila hudóбно:

»Pri tisti hiši niso bili nikoli nič prida. Stari je kradel, kjer je mogel, in ako bi Vi mene bili vprašali pred pol letom, povédala bi Vam bila, da bo takó in nič drugače!«

»Luca, ti bi bila morala že védeti!« odgovoril je Štefe. »To pa še ni vse. Ravno, ko je tu pri vas danes, v vasí póludne zvonilo, umrlo je otročè, in umrla je tudi tista uboga živálca, ki ga je imela. Takó se mi je smilila, rečem vam, da sem se hitro spravil iz kočè, in da še svojega plačila čakal nisem.«

»Kaj tisto!« oglasila se je zopet Luca. »Bog že vé, kaj dela! Meni so ukrali kôrec s keblâ in dobro vé, da ga ni drug izmeknil kakor tisto deklè!«

»Tudi to še ni vse!« nadaljeval je Štefè. »Kadar se je ta revna ženska v bolečinah mučila, ni ji dala mirú stara Bolantáčka. Védeti je hotela, s kom se je pečala. To sem vam zavijal ušesa, da bi tudi slišal! Pa se je dolgo branila. Napósled — mislim, da so se ji takrat že nebesa odpirala in da je z jednim očesom že gledala prestol Bogá očeta — napósled pa je povédala. Vse je povédala in ali véste, kdo se je štel za njenega?«

»Kdo? Kdo?« povpraševala je vsa družba in najglasneje Četrtnikova Luca.

»Oženjen človek, kakor gotovo je Bog v nebesih, oženjen človek!«

»Oženjen!« zatogotila se je Luca, »tákšno grdobo bi pa morali vender za péte na drevó obesiti! Kakor bi svoje žene ne imeli!«

»Kdo je? Govôri že vender!« vpil je Frjan izpred Mosta.

»Povèj ga!« silila je Štefèta tudi Luca.

»Saj ga lahko povém!« smijal se je Štefan, »tam-le sedi, Luca, in tvoj je, Luca, tvoj Blažè je ta ptiček, poglej ga no!« Z dolgim koščenim prstom je pokazal na mesto, kjer je za mizo sedèl mladi Četrtnik. Nastala je tihota, kakor v cerkvi; potem pa je napolnil sobo krik, grozen, nepopisen, kakor bi se trgale divje zverine. Ta krik je prihajal Luci iz grla in že so ljudje menili prvi trenutek, da se bo zadušila.

Za mizo pa je vstal Blažè in se z bledim licem naslonil na zid. Krvavo je pogledal na vse strani, potem je hripavo zavpil: »Bila je moja, bila! Pustite me, pustite me!«

Luca je silila vánj. Prijel je steklenico na mizi ter jo treščil ženi svoji na glávo, da se je na drobne kosce razletela in da se je ženska nezavestna zgrudila. Oni pa je odrinil svoje sosede in planil iz sobe. Zunaj je bilo že mračno. Pobegnil je brez pokrivala na glavi po stezi proti Četrtníku, pestil roke in sam s sabo govoril, da je groza obhajala tiste, ki so ga srečavali. Luco pa so morali nesti proti dómu, kjer je skoraj vso zimo hudó trpela in se togotila o mladem svojem mózi. Letá pa je bil izginil, in sploh so ljudje menili, da je zavoljo stare žene svoje pobegnil v Ameriko, kar se je nam zdelo prav pametno.

* * *

Prišla je cvetoča pomlád. Na Četrtníkovem holmu so cvetele vijólice in bukev se je bila zavila v tisto sočno, mlado zelenje, ki pri-

haja z vsako pomládjo. Pod njo v senci pa je ležal Štefè Véharček in premišljal, kakó da ni ptic pévek v tem logu, katerih je prejšnja leta bilo vse živó. Samó vrane in kavke so imele svoje ženitve med rdeče-cvetočimi mecesni. Zapihljal je pomladánji vétrec in tedaj je na Šteféta padel čevelj, človeški čevelj! Štefe se je postavil na nóge in pričel proti bukovim vejam kričati in zabavljati. Ondu pri vrhu je viselo nekaj črnega, ali odgovora ni bilo. Potem je Štefè sam splezal na drevó, kjer ga je vzprejel nekak prav, prav čuden duh. Ali visoko ni plezal. Skoraj po vejah se je spustil nizdolu ter pobegnil proti Četrtníkoví hiši. Tam se pa dolgo ni mogel zavesti, ali konečno je venderle povédal, da visé na Četrtníkoví bukvi kostí obešenega človeka. Takó je bilo. Po ostankih so spoznali, da je tu končal Blažè revno svoje življenje. Najbrž se je v stráhu skríl na drevó, v temni nóči pa ga je znóva prijel obup, in vse breme révščine svoje je vrgel od sebe tam gori v zračnem vrhu, odkoder je umirajoč še gledal v zorno, z luninimi žarki razsvitljeno domačo dolino.

Črtež rimskega mesta »Neviodunum«.

(Dalje in konec.)

Na nasprotni stráni od Drnovega proti vási Brege se prično précej na konci mesta grobi in sicer so po sredi čez Brêženske njive (Kamin) sami grobje zloženi od kamenitih plošč in od opeke, nekoliko bolj na desno pa so bile zidane kapelice kakih 340 *m* daleč (do steze, ki drži čez njive). Potem so na obeh stranéh jednaki grobje od plošč in opeke. Jedino dva sta bila nekoliko drugačna. Imela sta namreč v sprednji steni vzdane stópnice, na katerih so stale žarnice. Prav na konci pokopališča kakih 700 *m* od mesta so našli najlepših žarnic, steklenih posod in igel, ki so posebna krasota ljubljanskemu muzeju. Le 200 *m* od mestnega obzidja na levo je stal vodnják (cisterna). Tudi tukaj je držala cesta mimo grobov najbrž proti sedanjemu Sisku, kjer je bila tudi nekdanja imenitna rimska naselbina Siscia. Sledovi ceste se poznajo na več krajih, najbolj pa med vasima Mrtvice in Vihre; ondu je bil menda tudi brod čez Savo.

Od drnovske cerkve proti Vélíkemú Podlogu, Cezelu, Ostrogu in Grobljem se nahajajo pogostoma grobje; pri Vélíkem Podlogu poleg sedanje ceste tudi kos miljskega kamena, drugi kos z napisom leží pod pokopališčem pri

leskovški cerkvi. Pri Cezelu na Krki vidimo tudi še zidane ostanke nekega mostú ali brodú. To so gotóva znamenja, da je šla todkaj nekoč rimska cesta iz Neviodunuma v Crucium pri Št. Jarneji. Od križišča pôljskega pota za cerkvijo s cesto na Gorico kakih 50 *m* po cesti proti vási Gorici in 86 *m* na levo v polji je stalo veliko poslopje. Kakih 14 *m* dalje nahajamo že nekaj grobov, potem pa pri cesti večje pokopališče z grobovi zloženimi od kamena in od opeke. Dalje 460 *m* od križišča po goriški cesti in odtod na desno 200 *m* so izkopali skoraj 270 *m* na daljavo mnogo zmalanih, kapelicam podobnih grobov, med njimi je tudi zanimiv rimski grob, izkopan 31. dné marcija 1887. l. in v VI. »Zvonovem« zvezku na stráni 380. opisan. Nekoliko dalje so izkopali človeška okóstja, še dalje pa grobe zložene od kamenitih plošč.

Ob cesti proti Cirklijam ne nahajamo 390 *m* daleč nič grobov, potem pa so našli kapelici podoben zidan grob, za tem 200 *m* daleč več prav malih in slábo zidanih grobov s slabimi posodami brez denarjev in brez igel — najbrž je bilo to pokopališče siromakom. Na konci je stala zopet nizka kapelica. Tudi tukaj so še sledovi rimske ceste, ki je držala skozi vas Zásap med Račjo in Župečo Vasjo h Krki. Onostran Krke pa še sedaj sledimo rimski vodovod od reke notri do Izvira pod Gorjanci. Studenec pri Izviru je velika prirodna, toda obzidana otlina. Voda se je stekala najprej v zidan kanal, potem pa v okrogle lončene 56 *cm* dolge cevi (otlina v sredi znaša 17 *cm*).

V bližnji okolici nekdanjega Neviodunuma so našli še naslednjih starín:

Pri Malenicah dve rimski trdnjavi. Jedna je bila prav pri cerkvi na štiri ogle 120 *m* široka na zahodu, 106 *m* na jugu, 146 *m* na vzhodu in 120 na severu. V sredi je stalo velikansko poslopje, tudi vidimo še ostanke toplic. Druge male toplice so bile blizu vási Čatež pri cesti na Jesenice. Utrjeni kraji so tudi bili Stari Grad pri sv. Križi v obsegu kakih 1300 *m* (keltsko), násip pri Venišah (keltsko, 200 *m* v obsegu), keltski násip na Libni na Štajerskem pri Vidmu (kakih 2600 *m* v obsegu), potem keltska naselbina blizu Dunaja pri Krškem, ki je obsezala kakih 1000 *m*. Keltske grobe z bronastimi zapéstnicami, pasovi, iglami, koralami in železnimi sulicami, noži, sekirami našli so pri Čateži, Borštu, Sajovci na Krki, na Brezji pri Raki, pri Stari Vasi in na Libni na Štajerskem. Rimske grobe pa so našli razven pri Drnovem tudi še pri Zalokah, pri sv. Neži blizu Rake od kamenitih plošč zložene in pri Stojanskem Vrhu blizu Izvira pod Gorjanci. Rimska poslopja so bila pri Straži blizu Rake, pri Brvi (v Gorjancih) in blizu Stojanskega Vrha. Miljska kamena so našli na kranjskem savskem bregu nasproti Rajhenburgu z napisom: »Cesar Maximinus 236 p. K. 30 milj od Celea.« Potem v Breškem grádu tudi z napisom, v Raškem grádu brez napisa, v Turnskem grádu pri Krškem vélik kamen z napisom: »Marc. Av-

relius* (sedaj v Rudolfinu), v vrtnem zidu krškega vikarijata z napisom. Spominske in grobne kamene vzdane z napisi imajo v Mokriškem grádu (izkopane na Gradišči pri Malenicah), v Rajhenburškem grádu, v šoli na Vidmu, v hiši št. 11. na Malenicah; potem v zunanjem zidu leskovške cerkve, senuške cerkve, podloške cerkve, pri sv. Valentinu na Straži in v cerkvenem zidu na Dobovi (na Štajerskem).

Več takih kamenov so poslali tudi iz Neviodunuma v Rudolfinum v Ljubljano. J. B.

Književna poročila.

Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch. Nebst Chrestomathie und Wörter-Verzeichnis. Für den ersten Unterricht bearbeitet von dr. Jakob Sket.

Leta 1879. podal nam je dr. Sket prvo izdavo svoje slovnice, namenjeno za prvi pouk z nemškim učnim jezikom. Ta knjiga se je razlikovala od prejšnje Janežičeve slovnice osobito v tem, da je pri sklanji delila samostalnike po deblu, ne pa po spolu, in s tem stavila ta del oblikoslovja na znanstveno podlago. Pač se je tedaj marsikod oporekalo, češ, da je pouk na tej osnovi za začetnika pretežaven, toda v resnici ni čutiti take teškoče, marveč je ta znanstvena razdelitev jedino umestna in prikladna, da nominalne oblike razlagajoč na tej podlagi kažemo vpliv analogije. Tudi ne smemo nikakor prezirati sedanjega stališča jezikoslovnega; saj ima davno grška in sedaj tudi latinska slovnica jednaka načela, in Šumanova slovenska slovnica je strogo po istem pravilu osnovana. V devetih letih je učakala Sketova slovnica že štiri izdave, in marljivi gosp. profesor je v sedanji četrti izdavi mnogotere stvari predrugačil, posebno pri vadbah. Te so v svoji vsebini večinoma povzete iz navadnega življenja, a po zmislu je bilo doslej v njih dokaj pustih in malenkostnih stavkov. V tem oziru se je pač mnogo stavkov po obliki in vsebini nekaj popravilo, nekaj izpustilo, pa marsikaj bi se še dalo izboljšati ali odstraniti. Saj je vadeb itak dovolj; bolje je vadbe nekaj skrčiti in nekoliko lahkega berila še pridejati. Izdavitelj je pravo pogodil, kolikor je to že v tej izdavi učinil. —

Pri naglasu rabi za obojno dolžino, potisneno in potegneno, znamenje „[˘]“ — drugače kakor pri Valjavci in Šumanu --, za kratke naglašene zloge znamenje „[˘]“, za globoki, potisnjeni in potegnjeni naglas, osobito pri hohníkih a in e, znamenje „^ˆ“. Vsaka beseda v slovarčku in slovníčnih pravilih ima svoj naglas. Naglaševanje je največ posneto po vzhodno-panonskem narečji, in priznati moram, da se to naglasu južnega narečja čestokrat protivi. Pri črki „B“ stoji med drugimi „bájta, bánja,

bàram, bàsen, bèdro, bèrem, bèrgla, bijem, blàto, blisk, bòžič, britev, brijem briga, bùča, bùrja, bùkve^ε. Takó tudi pri drugih črkah „góra, zóra, gróza, gospóda, griva^ε namesto : „góra, zóra, gróza^ε itd. Nasprotno bilo bi po južnem narečji: „izhòd, vzhòd^ε namesto : „izhòd, vzhòd^ε, kakor stoji v slovarčku. Dalje stoji: „bézeg, bézgov, drùgam,^ε kjer ima južno narečje „bezèg, bezgòv, drugàm^ε. Posebno pri zaimkih nahajamo mnogo neskladnostij v naglaševanji; tu je razlika med narečji največja: „mène, mèni, tèbe, tèbi, njèga, njèmu, njèm, njèm, njè, njò, sèbe, sèbi, káj (interrog.), kòmu, čèmu, kòm, čèm, čim^ε itd. namesto „méne, méni, káj, komú, kóm itd.^ε V jezikoslovnem oziru ima pač vsako narečje káj dobrega zrna, katero mora slovničar uporabljati, če se pa hočemo v naglasu kdaj književno zjediniti, treba nam bode okleniti se jednega narečja. V razvoji novoslovenščine ima uprav južno narečje v mnogih pisateljih in slovničarjih, od Trubarja do Metelka, Jurčiča, Levstika odločne svoje zastopnike, na katere se mora sedanja slovnica opirati. Tudi pisatelj bi bolje storil, ko bi južnim svojim bratom v prijateljski vzajemnosti kaj popustil, ali pa vsaj pri nekaterih besedah, katere imajo po različnih krajih prav nasproten naglas, naglasno znamenje izpustil, kakor je to bilo doslej. S tem bi nam takó ustregel, kakor je s tem, da je vrstno spono druge vrste glagolov „nà^ε v „ni^ε izpremenil. —

Umestna je opazka, da se pri glagolih IV. vrste v part. praet. pass. „tj, dj^ε ohrani, kadar se zavoljo dvoumja ali zlozvočnosti ne more dotična glasiška izprememba izvršiti. N. pr.: napotjen, nagromadjen, mesto: napoten' nagromaden. To naj bi bilo pravilo, ker je jedino pravilno ter se pri ogerskih Slovencih po nekoliko piše „zablodjen, sodjen^ε. —

Pri glagolih VI. vrste naj bi se v part. praes. act. za pravilo postavila pravilna oblika „premišljujoč, kupujoč^ε kakor je sedaj v pisavi navadna, namesto starejše nepravilne „kupovaje^ε. —

Na str. 168. navedena je pripona „ljiv, -a, -o s trpnim pomenom^ε. Splošno se takó ne more trditi. Izpeljave pridevnikov iz glagolskih débel s pripono „ljiv^ε kažejo tudi tvorni pomen, jednako kakor priponi „iv^ε, prvotno celó, kakor v starosl. pri „iv^ε in „liv^ε jedino le tvorni pomen, in po pomenu je med tema priponama težko ločiti. N. pr. starosl. ljubiv^ε amans, mysliv^ε intellegens, govorliv^ε loquax, rasádliv^ε diiudicans; novosl. nagajiv molestus, zberljiv, govorljiv, lažljiv — vse besede s tvornim pomenom. Za trpni pomen jednakah pridevnikov rabi starosl. pripona „nt pri izpeljavi iz glagolskih débel, največ s predstojèim predlogom, n. pr. piv^εnt potabilis, dostiž^εnt quem assequi possumus. Pa tudi v novoslov. se je ta pripona za isti pomen uporabljala, n. pr. neukréten immobilis, nepogleden turpis, istotako prijazen, prijeten, kázen itd. Toda prav do dobra in stalno si ni mogla ta pripona s trpnim pomenom v jeziku širnih tál priboriti; izpodrivala jo je pripona

»ljiv«, katera se je jela poleg tvornega svojega pomena tudi v trpnem pomenu uvajati, takó da je nastalo radi pomena večkrat dvoumje. Jednako se je godilo v hrvaščini. Stara slovenščina ima za isti trpni pomen pridevnikov še part. praes. pass. osobito v sestavah z besedico „ne“, v češkem in poljskem jeziku rabi pripona »telný«, v ruskem telnyj, n. pr. starosl. neispytont in in neispytajemt imperscrutabilis, neiscélont in neiscélimt insanabilis, neotjemont in neotjemljemt qui rapí nequit, neprêboront in neprêborimt inexpugnabilis, invictus; takó pridevniki neprêvratont, neprêložont, neprêklontont immutabilis, neprêlomont qui frangi nequit. Jednakih pridevnikov najde se obilica. Češk. viditelný, zřetelný, spatřitelný, pa tudi vidný, vidomý, viděný sichtbar; neviditelný, nespattřitelný. Takega bogastva v novi slovenščini za dotični pomen nimamo. Da se pa ognemo neprikladni in šestokrat dvoumni obliki s pripono »ljiv«, izvajajmo tedaj, kadar je mogoče, iz glagolskih débel pridevnike s pripono »en«, kakor se to v književnem jeziku že precéj rabi in se ima torej v slovnici navesti pri priponi »en«. N. pr. neizprósen nam. neizprosljiv, istotako (ne)doséžen, (ne)víden, nesprávén, neizbéžen, nestrpen, neizbrísen, nepopísen, nedoúmen. —

Vsa knjiga je dobro urejena, učna pravila so primerno razdeljena in s prikladnimi vadbami spojena. Priznavati moramo tedaj zasluge gosp. dr. Sketa, kateri ob vsem svojem prostem času v tihem zaklonišči poleg Vrbskega jezera mirno in neumorno deluje slovenski knjigi in šoli v prid in sebi v čast.

A. Bartel.

Prilogi k Preširnovemu životopisu.

Priobčuje **Fr. Levcc.**

V.

Dr. Fr. Preširen v Celovci.

V zadnjih številkah „Ljubljanskega Zvona“ smo objavili jednoindvajset uradnih spisov, odnašajočih se na dr. Preširna, praktikanta pri c. kr. komorni prokuraturi v Ljubljani. Vse te uradne spise, ki takó bistro pojasnjujejo doslej malo znano dóbo pesnikovega življenja, izročil nam je v porabo gosp. Emil Guttman, c. kr. adjunkt pri finančni prokuraturi, za kar mu bodi izrečena tukaj javna zahvala. Danes pa priobčujemo nekoliko pisem, katera je pisal dr. Preširen prijatelju Matiji Čopu l. 1832. iz Celovca, kamor je šel delat sodniško in odvetniško preskušnjo. Vsa ta izvirna pisma Prešir-

nova so zdaj privatna lastnina gospoda kustosa Karla Deschmanna, kateri nam je blagodušno dovolil, da jih ponatisnemo v našem listu. Hvala mu bodi na tej veliki uslugi in prijaznosti!

I.

Klagenfurt 5. Februar 1832.

✓ Čudni dihúr!

Grosser Maulmacher!

Von meiner Reise von Laibach nach Klagenfurt dürfte kaum Kotzebues Reisender von Stolpe nach Danzig was erzählen können; ich habe durchaus nichts gefunden, was man jemanden schreiben könnte, der selbst diesen Weg schon öfters gemacht hat, Klagenfurt kennst Du so gut als ich. Die Leute sind in ihrer Art kordial, wenn man alles lobt, was gelobt zu werden verdient, und es auch nicht verdient. Vorzüglich machen sie sich gern auf Kosten Laibachs gross. Die Laibacher haben bei weitem mehr kosmopolitischen Sinnes als die Klagenfurter, nur sind jene in mancher Beziehung zu tolerant. Sie lassen jeden hingelaufenen Schreyer schreyen und den Ton angeben. Es ist natürlich, dass Leute, die keinen eigenen Werth haben, sich durh Herabsetzung der Eingebornen geltend zu machen suchen. Hierin sind die Karner gescheidter, sie wissen einem solchen bahač wo nicht mit der Zunge, doch mit der Faust das Maul zu stopfen. Ich bin bis nun wenig herumgekommen, und kann Dir über Klagenfurt nicht viel sagen. Die Laibacherinnen scheinen mir im Allgemeinen hübscher zu seyn, als die civilen Klagenfurterinnen; jedoch hat eine der letzten einen Eindruck auf mich gemacht, von dem jemand nichts erfahren dürfte. Die gemeinen Korošice sind im Durchschnitte hübsch, aber sehr unreinlich. Smolnikar hat mich sehr gut aufgenommen, ohne deinen Brief gelesen zu haben. Verflossenem Donnerstag machte ich mit Slomšek einen Ausflug nach Moosburg zu Jarnik. Ich speisete dort, war sehr gemüthlich aufgenommen. Ich habe ihm stark zugesetzt, dass er sein Dichtertalent nicht brach liegen lassen soll. Sein Etymologikon wird Ende dieses Monates die Presse verlassen. Der Mann war fast ohne alle Subsidien. Dobrovski und Metelko waren seine Vorbilder. Die Buchstabenreihe geht wie bei Metelko nach deren Verwandtschaft. Wörterbücher fremder Dialekte mit Ausnahme des Russischen von Hein hatte er nicht zur Hand. Ich bin der Meinung, er habe mehr Anlage zur Poesie als zur Philologie. — Murko's Sprachlehre sammt Ročni besednik I. Th. habe ich bei Slomšek gesehen. Das Wörterbuch scheint sehr wortreich zu seyn. Der Kritiker dürfte jedoch unter dem vielen Golde auch viele Schlacken finden. Die nichtslovenischen Wörter e. g. bezeichnet er mit einem †; wer jedoch alle nicht bekreuzten Wörter für slovenisch hielte, müsste ein blinder Patriot seyn. Von der Gramm. kann

ich nur so viel schreiben, dass am Ende mein Slovo od mladosti und Povodni mož unter den wenigen Leseübungen mit einer Anmerkung erscheinen, die einem Göthe schmeicheln müsste, si esset Slovenies. Lasse, wenn Du die Werke bekommst, die Note dem Kasteliz et Jakon lesen, um sie dahin zu stimmen, dass sie keinen meiner Epigrammata streichen. Es liegt mir viel an der Zahl 20, als dem Duplo der 10 Gebothe Gottes. Sey kein Maulmacher und mache einmahl den slovenischen Artikel. Recensire den Murko im wohlwollenden Tone, multa fecit — puer (er soll noch nicht absolvirt haben) sudavit, und was für mich die Hauptsache ist, me laudavit i. e. citirt und gelobt. Sollte bis dahin auch Jarnikii opus erscheinen, so lobe, was nur gelobt werden kann. Du weisst, in slovenicis calcare non frenis opus esse. Der Mann hat das Gute redlich gewollt, ist ohne Dünkel, Führer der karantanischen Parthei, und bereit sich vollkommen an uns anzuschliessen. — Slomšek läugnet hartnäckig der Winde des Illyr. Blattes zu seyn. Die Replik des »Aufmerksamen« habe ich gleich nach ihrer Erscheinung bei ihm gelesen. Obema je na rep stopil, zato oba cvilita, jedoch theile ich mit Dir die Meinung, dass der Donnerkeil gegen Jakon geschmiedet war. Nun einen Kniff von Dainko. Dieser hat alle Pfarrer des Marburger Kreises besucht und sich von jedem die Bescheinigung geben lassen, dass man die Einführung seiner Lettern allgemein sehnlichst wünsche. Mit diesen Unterschriften hat er seine Reformirungs-Bill beim Grätzer Gub. überreicht, und es durch gesetzt, dass die Schulbücher mit seinen krevlje gedruckt wurden. Nichts desto weniger sträuben sich die Pfarrer gegen Einführung derselben. Hier ist man für das alte Alphabet; allein um kein Schisma zu verursachen, hätte man sich der Metelčica in der Meinung gefügt, dass ganz Krain an die Sendung des Letternmessias glaube; nachdem aber der Schriftgelehrte Jakon wider den Herrn und Meister aufgestanden, sind sie von der neuen Lehre abgefallen, und so ist es gekommen, dass Jarniks Etym., obwohl schon 2 Buchstaben mit der krevljica geschrieben worden, doch mit honetten Lettern gedruckt wird. Lasse einmal Deine Ansichten über die Lettern drucken, ut nfirmi corroborentur. Murko hat in seiner Vorrede zur Gram. die Materie nicht erschöpft. Ich glaube nicht, dass es ein n+j gebe, eher ein j+n, viel leicht in zdajni, žgajne das Brennen zum Unterschiede von žganjè Branntwein. Meine Ohren sind jedoch zu verwöhnt, um mich auf sie verlassen zu können. Accingere Rusticus expectat. — Schreibe, wie es mit der Čbelica steht. Christjanske resnice habe ich um 40 kr. W. W. = 16 CM. für dich gekauft. Katechisem ist nicht mehr zu haben. Ich schickte erstere data occasione, wenn du sie nicht gleich brauchen solltest. Vale et rescribe.

Dr. Prešhéren.

2.

Klagenfurt am 13. Feb. 1832.

√ Freund Čop!

Soeben erhalte ich Arndt's poetische Scherze in Schleglischer Manier, wo unter anderen folgendes Distichon zu lesen ist:

„Viel kratzfüsselnder Bücklinge macht Freund Čop dem Kopitar,
Lasst kein Fürzelein los, eh' er geschrieben nach Wien.“

Von Laibach aus schreibt man mir, Dein Verstand befinde sich zwar nicht wie jener Rolands im Monde, jedoch auch nicht bei Dir in Laibach sondern in Deposito des Herrn Custos Kopitar. Ich theile mit meinen slavischen Freunden die Freude, dass er nicht abgeneigt zu seyn scheint, Dir etwas von solchem zur Recension der Čebelica zukommen zu lassen. Leider ist dies hinsichtlich der Beleuchtung des Abstreites noch nicht der Fall. Wir sind gesonnen diesfalls bei ihm bittlich einzukommen. — Sapere aude. Aus Rücksicht für Deine und des Kasteliz Wäscherin will ich den Sonitus de formulario cum ceteris fahren lassen; denn wer weiss, was euch passieren könnte, če bi visoki gromovnik štuvo napel. Lasst mich wissen, wann der Druck der Čebelica beginnen wird. Könnt ihr mir meine Stücke, sobald sie gedruckt werden, zukommen lassen, so wird es mich sehr freuen, weil ich dann die allfälligen Druckfehler am Ende indiciren lassen könnte. Den Izgovor čebelarjov bitte ich wegzulassen, weil er nicht mehr zeitgemäss ist. Lass mich wissen, was formularius über mich Dir etwa geantwortet hat, oder allenfalls antworten sollte. Ich bin ihm übrigens zur Dankbarkeit verpflichtet. Audi rem: Als Jurist des 4. Jahres hatte ich eine Theke Carminum carn. meinen Freunden gezeigt, unter denen mich ein gewisser Trenz, der gegenwärtig irrsinnig ist, überredet hat, ich soll solche dem formul. lesen lassen. Sie waren in metrischer und grammatischer Hinsicht beiläufig das, was etwa die Cantilenen des Levičnjek. Form. gab mir den guten Rath, ich soll sie ein Paar Jahre liegen lassen, und dann die Feile zur Hand nehmen. Quod consilium secutus omnia incendio tradidi exceptis: Povodnji mož, Lenora et Lažnivi pratikarji, wovon die ersten noch jetzt was Reim und Metrum betrifft, documenta dant, quo sint tempore nata, licet limae non impatiens fuisssem. Alle übrigen habe ich als unverbesserlich voriges Jahr verbrannt. Daher mag es kommen, dass Kopitar meine carmina für schwächer hält, als sie es vielleicht sind. Er wird sie auch schwerlich des Lesens werth halten. Meine Absicht war, ihm ein Bisschen auf die Zehen zu treten, um ihn auf mich wieder aufmerksam zu machen. —

Gestern haben wir den Geburtstag U. M. gefeyert. Die Karner sind bessere Patrioten, als wir. Das Theater war überfüllt, das Vivatrufen sehr lärmend, der Anfang der Volkshymne musste dreimal wiederholt werden.

Nehmt euch ein Exempel dran! Fert strumosa Carinthia fidos soll es künftig heissen. Budik hat sein neuestes Produkt „Adolf v. Nassau“ an diesem Tage aufführen lassen, aus dem mehrere ultra panegyrische Stellen applaudirt worden. Das Stück war sehr patriotisch; übrigens aber herzlich langweilig. An Erfindung ist B. ein zweiter Babnik. Wie dieser in Herbert Auersperg seinen Helden durch die Türken, so hat jener den Albrecht von Oestreich von Adolph, dessen Feinde, loben lassen. Die Dikzion ging an, war besser als die Babnikische; Ex cantu cognoscitur ales: Das Stück hat mich auf die Etymologie des Namens Budik geführt. Bud Widhopf, inde deminutivum Budik. — Kopitars Bemerkung, dass Murko einen schlechten Dialekt habe, ist sehr wahr. Noch einmahl sapere aude, lasst Dich von Kopitar nicht zu viel bevormunden. Schreibe recht bald, wenn Du etwa nicht einer vorläufigen Erlaubniss von K. bedürfen solltest. Meinen Handkuss der Frau v. Langus. 4 Wochen bleibe ich gewiss noch hier. Vale et me amare perge.

Dein

Dr. Prefhéren.

3.

am 20. Feb. 1832.

✓ Lieber Freund!

Eben war ich im Begriffe den beiliegenden Brief auf die Post zu tragen, als ich Dein zweites mir sehr werthes Schreiben erhielt. Ich fragte sogleich bei den hiesigen Buchhändlern um den Murko nach, konnte aber leider keinen auftreiben, weil bloß die Pränummerations-Exemplare hieher gekommen sind. Jarniks Etymolog. ist bis auf die Vorrede, die aber auch schon seit 14 Tagen von der Censur eingelangt ist, und den Index bereits gedruckt. Der Index wird zur leichteren Auffindung die Stammsylben ordne alphabetico enthalten mit Berufung auf die Blattseite. Die hiesigen Philologen sind mit Murko sehr zufrieden. Sage dem Kasteliz, er soll doch nicht Krajn'c, als würde man Krajnec vel Krajnic sprechen, wie auch nicht pev'c, vel siv'c drucken lassen, überhaupt rücksichtlich der Orthographie im Vergleich zu den ersten beiden Bändchen keinen Saltus machen. Slomšek lässt sich Dir empfehlen, Smolnikar Dich grüssen.

Dr. Prefhérn.

Verte!

Sollte die Romanze od lepe Radolčanke noch nicht gedruckt seyn, so ersuche ich den Kasteliz alles auf Radolca bezügliche in Turjačan und Turjačanka, wie es ursprünglich war, umzuändern, weil die scansion Radolčan, Radolški viel härter als Turjačan, Turjaški ist. Für diesen Fall würde ich Dich ersuchen genau nachzusehen, ob die Abänderung consequent durchgeführt wurde. In der Lepa Vida bitte ich die Verse, oh domá je bolno

moje dete in zaderla sem si ternje v pete oder was sonst Kastelic an ihre Stelle gesetzt hat in folgende Verse zu verändern: Oh (oder Ker) domá je bolno moje dete Poslušala sim neumne svete, Omožila fim se, starca vzela etc. Vale et rescribe.

Dein aufrichtiger

Freund

Dr. Franz Xav. Prešhéren.

Mein Nahme ist bei meinen Originalgedichten ganz zu drucken. Die populares erscheinen aber Smoletisch.

4.

Klagenfurt am 7. März 1832.

Theuerster Freund!

Der Grund, warum ich Deine beiden letzten Briefe erst heute beantwortete ist meine unselige Gewohnheit alles auf den letzten Augenblick zu verschieben, und der Umstand, dass ich gerade die letzten Stunden vor dem Abgange der letzten Post verhindert worden bin. Sollte ich Dir in meinem letzten Schreiben zu wehe gethan haben, so halte es dem Umstande zu Gutem, dass ich auf den Sonitus in Koss sehr viel Mühe verwendet habe, und solchen gleich einer geliebten Briseis nicht ohne in tobende Worte auszubrechen fahen lassen konnte. Von Jarnik wollte Kleinmayr nichts vor Vollendung des Druckes hergeben, der ist jedoch bereits so weit gediehen, dass ihr in den nächsten 8, höchstens 14 Tagen, das Werk in Laibach haben dürft. Selencovih sprehodov nisim dobil. Solltest Du mir solche schicken wollen, so schicke sie mit den Blättern der Čebelica, wenn diese auch noch ein Paar Wochen ausbleiben sollten. Sei nicht so empfindlich gegen fremde Anmassungen und entziehe Dich deswegen der vaterländ. Philologie nicht. Schreibe mir, welches metrum einer krainischen Tragödie meisten conveniren würde: ob 4füssige Trochaeen oder 5 vel 6füssige Jamben, und sollte man die erste Versgattung reimen oder assoniren, oder ungereimt lassen, dann ob die 5 und 6füssigen Jamben zu reimen wären, und ob sie eine fixe Caesur haben müssten. Lebe wohl und grüsse Castellionem.

Dein Freund

Dr. Prešhéren.

5.

Klagenfurt am 10. März 1832.

Theurer Freund!

Was macht die Čebelica? Ist solche von der Censur bereits zurück, oder hat Dir vielleicht jemand eine Kabale gespielt? Quid Jakon? wird er uns verlassen, oder in unserer Gemeinschaft bleiben? Glaubst Du, dass Čop sie jemals besprechen wird? Ich glaube nein! Was gibt es sonst neues

in der krain. Literatur? Schimpft man brav über mich, dass ich an der Prüfung so lange knotze? Über alle diese Fragen wünschte ich mit nächster Post eine Antwort. Einen Plan zu einer krainischen Tragödie hätte ich fertig. Der Stoff wird reich an Handlung und Verwicklungen seyn, ohne dass solche durch einen Intriganten herbeigeführt würden, jedoch dürfte er zu wenig tragisch befunden werden. Liebe wird das Haupthema seyn. Reminiscenzen an Tragödien oder auch Erzählungen werden schwerlich zu finden seyn. Sobald ich mit der Prüfung fertig bin, will ich zur Ausarbeitung schreiten. Lebe wohl und grüsse den Bibliothekar.

Dein Freund

Dr. Franz Prephérn.

Beigeschlossenen Brief händige meiner Schwester ein mit dem Auftrage, ihn durch eine sehr zuverlässige Person an den Adressaten zu befördern.

LISTEK.

LOVRO ŽVAB. †

S kršnega Krasa nam dohaja žalostno poročilo, da je na rojstvenem svojem domu v Dútovljah dne 31. avgusta ob 1. uri po noči po dolgem bolchanji izdihnil blago svojo dušo slovenski pisatelj in urednik tržaške »Edinosti«, gospod *Lovro Žvab*.

Porojen v Dútovljah na goriškem Krasu dne 9. avgusta 1852. leta od kmetskih roditeljev, obiskoval je pokojni Žvab najprej gimnazijo v Gorici in potem realko v Trstu, katere pa ni dovršil. Na to je bil praktikant pri c. kr. davčnem uradu v Trstu in je prebil z dobrim uspehom preskušnjo iz višjega računstva. A ko se leta 1876. začne tedanja vojvodina Srbska vojskovati s Turkom, napoti se Žvab z nekaterimi prijatelji v Srbijo, da bi tam prostovoljec stopil v srbsko vojsko. Svoje potovanje v Srbijo je opisal Žvab v »Slovenskem Narodu« leta 1876. A ker so bili Srbe pod ruskim generalom Črnajevim tepeni pri Džunisu, da so morali skleniti mir, Žvab ni bil vzprejet v srbsko vojsko. Jeseni leta 1876. povrne se Žvab velik siromak v Ljubljano, kjer ga na priporočilo pisatelja teh vrstic, ki je Žvaba poznal že iz Gorice, vzprejme za učitelja v svojo trgovsko šolo cesarski svetovalec g. Ferdinand Mahr. V tem zavodu je Žvab od l. 1876. do 1881. učil zemljepis, nemški, slovenski in srbsko-hrvaški jezik. Toda ker leta 1881. nevarno zbolí na plućnici, odide se zdraviti na svoj dom v Dútovlje, kjer ostane več mesecev. Leta 1882. nastani se v Trstu privatni učitelj jezikov, po smrti Dolenčevi leta 1887. prevzame pa uredništvo »Edinosti«, katero je vestno uredoval, dokler njega, ki je bil vedno šibkega života in slabega zdravja, ni primorala bolezen oditi v rojstveni svoj kraj, kjer je našel zdaj mir in počitek v domači zemlji!

Na pokojnega Žvaba je mnogo vplival dr. Karol Lavrič v Gorici, zlasti pa za njegovega ljubljanskega bivanja Levstik, kateremu je bil v vseh stvaréh véren in poslušen učenec. Od njega se je naučil pisati lep in čist jezik; le škoda da je, kar se tiče purizma in arhaizmov, Levstika še pretiraval; kajti ni vsak Levstik, kdor stopinje pobira za njim.

Od njega se je navzél veselja do književnih starin in do književne zgodovine naše. V *bibliografiji* slovenski je bil Žvab pravi veščák, ki je vestno in z neumornim trudom zbiral gradivo za književno zgodovino in zlasti za bibliografijo slovensko, zasledil mársikatero doslej neznano ali pozabljeno knjigo ter jo opisal v tem ali ónem časopisu. Dasi so bili njegovi dohodki vedno skromni, vender si je prav od ust pritrjeval, da si je kupoval stare in redke knjige in si takó nabral jako lepo in bogato knjižnico. V tem oziru si je pridobil za književnost našo stalnih zaslug in tudi spisi njegovi, ki se tičejo te stroke, spadajo med najboljše, kar je spisal Žvab, takó n. pr. v »Ljubljanskem Zvonu« Životopis Ivana Ž. V. Popoviča (1881); »Priloge k slovenski bibliografiji« (1883); »Redki spise« (1883); »Sommaripa ali Sommariva« (1883); »Črtica o Primoži Trubarji« (1884); »Droben spisek Trubarjev« (1886); »Knjižne redkosti slovenske« (1886); »Jakob Petelin-Händl-Gallus« (1886); »Slovenski rokopis iz leta 1799« (1886); »Tomanova pesem prijatelj« (1886); »Žbogar Ivan« (1887). Zanimive in v marsikaterem oziru poučne so tudi njegove kritike n. pr. o Generinijevi knjigi »Curiosità Triestine« (1885) in o Venetianerjevi knjigi o tržaških protestantih (1887). — Med spisi, ki jih je priobčil v »Slovanu«, so pač najzanimivejše: »Zgodovinske črtice o Slavjanskemu društvu« v Trstu (1886). — Tudi »Kresu« je bil sotrudnik. Priobčil je v njem razpravo o imeni »Vraz« (1884) in narodno pripovedko »Topolovo rebro« (1882).

Sploh je Žvab v spisih svojih pazil bolj na slovniško pravilnost in stvarno temeljitost, nego na stilistično dovršenost in že tvarina, o kateri je pisal, bila je zvečine taka, da je zanimala le ozek krog veščákov. Ni bilo dano njegovemu peresu, da bi bilo navdušilo bralca. To se je videlo zlasti pri uvodnih člankih, katere je zadnje leto pisal v »Edinost«. Bili so dolgi, učeni, temeljiti, tudi zanimivi, toda ne pisani za véliko maso.

V besedi in pisavi do dobrega véšč štirim jezikom: slovenskemu, nemškemu, srbsko-hrvaškemu in laškemu, vrhu tega neumorno priden in vesten bil je pokojni Žvab jako čislán učitelj takó v Mahrovem zavodu, kakor tudi pozneje privatni učitelj jezikov v Trstu. Kdor ga je poznal, moral ga je resnično spoštovati zaradi njegovega odločnega, poštenega značja, zaradi njegovega znanja, zaradi njegove ukaželjnosti in pridnosti. Tržaški Slovenci so izgubili z njim tudi nenadomestnega neomajnega političnega sotrudnika. Mirno počivaj, duša blaga!

Bibliografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Cesar Franc Jožef I. 1848 — 1888. Na spomin štiridesetletnega vladanja Njega Veličanstva sestavil *Ivan Tomšič*, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Z devetimi podobami. Natisnil in založil Karl Rauch na Dunaji. (V. Spenglergasse 6) 1888, 8°, 16 str. Cena je za 10 iztisov 1 gld., za 25 iztisov 2 gld., 100 iztisov 6 gld. — Ta spominška knjižica je pisana popularno in v lepem jeziku, kakor vsi spisi izpod Tomšičevega peresa. V óči nas je zbudla samó napačna trditev, da je cesaričina Štefanija hči belgijskega kralja Ljudevita II. (namesto Leopolda II.) Isto napako smo zapazili tudi v prvem natisku Bambergove knjižice »Naš cesar«, ki je pa v drugem natisku popravljena. Tomšičevo knjižico lepša 9 podob. V isti zalogi je izšla tudi »Spomenica« s podobama.

Nové muzikalije. I. *Štiri Marijine pesmi.* Za moški in mešani zbor z orgljami četeroglasno postavil *Ivan Pogačnik*, organist v Vipavi. Op. 2. Cena 40 kr. Založil skladatelj. Tiskarna Blaznikova. Ljubljana 1888. — Te pesmi so namenjene za majnikove slovesnosti, a dadó se dobro uporabljati tudi pri drugih prilikah. Smemo pa te skladbe iskreno priporočati, ker so po tekstu, melodiji in glasbeni fakturi visoke vrednosti in cerkveno-melodičnega duha. Osobito pa sta II. in IV. napev prava bisera. V

16. taktu III. napeva vrinila se je mala pomota, nepripravljen zadržek *h* v tenoru. Ta se po nekoliko popravi s tem, da mu poredi v 4. udarci prejšnjega takta v tenoru *h* namestu *g*. Pri tej priliki pa omenjamo gg. skladatelje važnega kontrapunktičnega pravila, ki slove: „Die Vorbereitung des Vorhaltes muss wenigstens von eben so langer Dauer sein, als der nachfolgende Vorhalt; sie kann wohl länger, aber nicht kürzer sein.“ Prav naravno je to, da se konsonanca vsaj toliko ali delj časa čuje kakor zadržek, kateri je vselej disonančen.

II. *Missa „Laetentur caeli“*. Pro soprano, alto et basso organo comitante. Composita, et reverendo Domino, Domino Joanni Gnjezda c. r. scholae real. sup. Catechetae et Exhortatori, Praesidi Confrat. jun. opificum et Consil. episc. in spirit. dedicata auctore Ig. Hladnik. Op. 9. Pr. part. et 3 voc. I fl. Pr. 3 voc. sep. 20 kr. Sumptibus et typis J. Blaznik. Labaci 1887.

Znano nam je, da ima g. skladatelj redek glasbeni talent, katerega si je izolikal v orgljarski šoli ljubljanski pod vodstvom slavnoznanega g. A. Foersterja; da pa bo kós takó težavni nalogi, kakeršno si je zadal s to mašo, bi ne bili verjeli. Maša ta je zložena večinoma v polifonnem zlogu, ki pa je izpeljan takó srečno in melodijozno, da vse takó gladko in naravno teče, kakor bi bilo namazano. Kdor pozna težave, katere prouzročuje skladatelju mnogokrat kontrapunktični zlog, mora se čuditi, kakó je bilo mogoče vse težave skladatelju takorekoč igrave premagati. Navadno gredó skladatelji v takem zlogu skozi „strn in drn“, kar imenujejo prijetne(?) trdóte; g. Hladnik pa gre naravno, in zato se mu je posrečilo, da njegova maša ni toliko težavna, kakor bi bilo soditi na prvi pogled. Omeniti nam je še lepega spremljevanja orgelj, ki postopa dostikrat imitatorično, pa nikjer ne pokriva petja, marveč ga povsod lepó podpira in povzdiguje. Gg. slovenski organisti, ki takó radi sezate po inozemskih skladbah, sezite rajši po tej maši; trdimo vam, da ni lahko dobiti z Nemškega takó dobre, lepe in hvaležne maše kakor je Hladnikova op. 9. Dobiva se tudi v Kat. Bukvarni v Ljubljani.

III. *Pet Tantum ergo*, pet mašnih in deset Marijinih pesmi, ter „dva kratka in lahka.“ Te Deum za mešani ali moški zbor zložil Ig. Hladnik. Op. 10. Last. skladateljeva. Tisek Blaznikov. 1888. Strogi cerkveni glasbenik bi morda trdil, da so nekateri napevi, zlasti dve ali tri številke o M. B. preživahni, preposkočni. Ker pa se, kakor vse druge napeve podpira izbrana harmonija in umetna harmonizacija, ne smemo trdit, da so postavljeni v takozvanem, tu pa tam še toliko priljubljenem „Hopsa-Fani“ zlogu. V tej zbirki se posebno odlikujejo *Tantum ergo*. Škoda le, da so se vrinile v št. 5 od 24.—25., in od 25.—26. takta oktavne paralelke med II. tenorom in I. basom. Izmed mašnih pesmij prične št. 5. preveč lajnarsko, a pozneje se to izpremeni. V št. 1. Marijinih pesmij skladatelj v modulaciji omahuje takó, da postane uho proti koncu, kadar zavrne napev zopet v toniko b dur skoro iznenadeno, prevarjeno. Basovski skok, kakeršen je v 3. taktu I. št. *Tantum ergo*, pri zadnjem udarci osmink, ni nikoli dober, ker se pregreši zoper pravilo glaseče se: „Aus dem Quartsext-Accorde kann der Bass wohl diatonisch oder chromatisch fortschreiten, nie aber soll er springen.“ Oba Te Deuma bosta dobro došla, ker sta prav lahka in kratka, dasi imata ves tekst.

Rodovitemu skladatelju čestitamo na zbirki op. 10.; svetovati pa mu moramo, da svojih skladb ne piši prehlavno in naj jih pridno pili, predno jih pošlje v tisek, Zaradi njegovih zmožnostij štejejo mu radi celó malenkosti v greh. Lično avtografvano zbirko, ki se dobiva pri g. skladatelji in v Kat. Bukvarni v Ljubljani po nizki ceni, 1 gld. 20 kr. izvod, z veseljem in živo priporočamo.

IV. *24 fugiranih pred ali poiger* v vseh tonovih dur in moll-a. Za orglje ali harmonij zložil Danilo Fajgelj. op. 29. Izdalo in založilo cec. društvo za goriško nadškofijo. Cena 55 kr. V Kat. Bukvarni. Tisek Blaznikovih naslednikov.

Poročevalcu je dolžnost objaviti, kakó sodijo strokovnjaki o tem delu.

„Cerkv. Glasbenik“ piše: „Imeli smo vže večkrat prijetno priliko, pohvaliti lepe skladbe za orglje, ki jih je F. na svetlo dal; najlepše pa izmed vseh podaja zdaj goriško cec. društvo svojim udom kot letno darilo.“ Znani strokovnjak in skladatelj, g. J. L. pa poroča „Soči“ o teh predigrah tako-le: „Kdor ume skladje glasov, isti ve tudi te F. skladbe vredno ceniti. Že mnogo, mnogo umetnih skladb nam je vrli glasbenik F. podal, a med vsemi odlikuje se njegov op. 29. S tem delom smemo se ponašati pred vsakim muzikaličnim izobražencem, naj bode Nemeč ali kdor koli. Vse vglasje izvršeno je izgledno na podlagi kontrapunkta in fuge, tako, da bi bil človek preverjen misliti, da je to delo velikana Bacha. Tako daleč še nobeden Slovencev ni prišel v kontrapunktiki in tudi F. bi ne bili toliko zaupali, če bi ne imeli od njega črno na belem dokazov. Dela F. nam Slovencem morajo biti v ponos! Podpirati bi ga morali torej vsi zavedni Slovenci, posebno pa cerkvena predstojništva i. t. d.“

D. Fajgelj.

Družba sv. Mohorja. Letos šteje družba sv. Mohora 41.552 udov, torej 6542 več kakor vlani; novih je pristopilo 9226, starih pa odstopilo ali odmrlo 2695. Posebej jih šteje: Goriška nadškofija 5.647 udov, Krška škofija 3.608, Lavantinska škofija 12.336, Ljubljanska škofija 16.666, Tržaško-Koperska škofija 2.118, Sekovska škofija 243, Somboteljska škofija 141, Zagrebška nadškofija 315, Senjska škofija 111, Poreška škofija 63, Videmska nadškofija 124, Razni kraji s 121 in Amerika 59; vkup 41.552 udov.

Vsled razpisanih družbinih daril došlo je odboru blizu 50 spisov razne vsebine: povestij, životopisov, poučnih in gospodarskih razprav. Obdarovali so se nastopni spisi: 1.) »Žganjar«, povest spisal P. Bohinjec v Ljubljani; 2.) »Gospod Anton«, povest, spisal A. Koder v Inomestu; 3.) »Mrtvo morje«, krajepisen obraz, spisal dr. A. Cigoj v Celovci; 4.) »Gospodarstva najboljši pomočnik«, spisal prof. M. Cilenšek v Ptuj; 5.) »Zbirka domačih zdravil«, spisal Ivan Lampe, lekarnik v Kranji.

V porabo so se prevzeli še ti-le spisi: »Črtice iz dnevnika«, spisal Jan. Bilec, duh. v Ilirskej Bistrici; »Zgodovinske drobtine«, spisal prof. I. Steklasa v Karlovci; »Duhovna železnica in vlak v nebesa«, spisal Tine Brdnik, kapelan v Kranjski Gori; »Narodno blago iz Savinjske doline«, zapisal L. Štorman v Grižah; »Zbirka gospodarskih skušenj«, in nekaj narodnega blaga, zapisal Lipe Vrhovski; »Zbirka zgodovinskih kratkočasnic, smešnic, ugank, nabral A. Benedik.

Drugi spisi so se večinoma, kjer se je zahtevalo, poslali gg. pošiljalcem nazaj.

Zavoljo ogromnega dela pri tiskanji več ko treh milijonov pól, kolikor jih obsezajo vse letošnje knjige in zavoljo ponatisov treh letošnjih družbinih bukev, katerih se je bilo sprva premalo natisnilo, tiskarnica in knjigoveznica ne bodeta mogli pred sredo meseca oktobra svojega dela dovršiti. Okoli srede oktobra se bode razpošiljatev pričela, ki traja celih 8—9 tednov. Naj čč. poverjeniki in udje blage volje potrpijo in nam prizanesejo, ako knjige letos nekoliko pozneje prejmejo.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četr leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**. Uredništvo in upravnštvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Razpis častnih daril.

Da bi pospešila razvoj slovenske pripovedne književnosti, razpisuje „Matica Slovenska“ po določilih Jurčič-Tomšičeve ustanove

200 goldinarjev

častnega darila povesti slovenski, obsezajoči najmenj
10 tiskovnih pól.

Snov povesti bodi zajeta iz zgodovine ali sploh iz življenja naroda slovenskega. Povest mora biti pisana takó, da po obliki in vsebini svoji ustreza umetniškimi zakonom pripovedne književnosti ter poleg tega ugodi literarnim namenom „Matice Slovenske“.

Pisatelj, kateremu se prisodi častno darilo iz novcev Jurčič-Tomšičeve ustanove, prejme vrhu tega za svojo povest še navadno pisateljsko nagrado, katero plačuje „Matica Slovenska“ po § 15. svojega opravnega reda.

Rokopisi naj se brez pisateljevega imena pošiljajo odboru „Matice Slovenske“

do 1. oktobra 1889. leta.

Pisateljevo ime naj se pridene rokopisu v zapečatenem listu, na katerem je zapisano dotično geslo.

Večkrat se je poudarjalo, da „Matica Slovenska“ podaja svojim članom premalo leposlovnega berila. S tem razpisom hoče Matičin odbor pokazati, da ga je resna briga, po vsi svoji moči pospeševati tudi razvoj leposlovne književnosti slovenske ter članom svojim podati v roko lepo zabavno knjigo. Zatorej se pa podpisani odbor tudi nadeje, da ga bodo pisatelji slovenski podpirali v njegovem trudu ter se častno odzvali njegovemu domoljubnemu pozivu.

V Ljubljani 15. oktobra 1888.

Odbor „Matice Slovenske“.

Poziv slovenskim pisateljem!

Odbor „Matice Slovenske“ se obrača do vseh rodoljubnih pisateljev slovenskih z iskreno prošnjo, da **bi čim preje tem bolje** poslali kaj primernih doneskov za prihodnji „Letopis“.

Kakor letos se bodo sprejemali tudi v prihodnjem letu samo **izvirni znanstveni in znanstveno-poučni** spisi iz raznovrstnih strok človeškega znanja; vendar je želeti, da bi čestiti gospodje pisatelji svojim razpravam izbrali take predmete, ki ugajajo potrebam naroda slovenskega ter zaradi svoje splošne zanimljivosti prijajo večini Matičinih društvenikov.

Rokopisi naj se pošiljajo najpozneje do konca marcija 1889. l. predsedništvu „Matice Slovenske“ v Ljubljani.

Po pravilih določena nagrada v „Letopis“ vsprejetim spisom se bode izplačevala, kadar bode knjiga dotiskana.

V Ljubljani 20. oktobra 1888.

V imenu „Matice Slovenske“:

Prvomestnik:
Josip Marn.

Odbornik:
dr. L. Požar.

